

Disquisitionis Theologicæ, De Notitia Divini Sermonis Literali, Partem Posteriorem

Rostochii: Typis Nicolai Schwigerovi[i], [1715]

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn1003408427>

Druck Freier Zugang

RU theol. 21.Aug.1715
Zulich, Fridem. Andr.

DISQUISITIONIS THEOLOGICÆ,
DE
NOTITIA DIVINI
SERMONIS
LITERALI,

PARTEM POSTERIOREM,
Concessu Venerandæ Facultatis Theologicæ
IN ALMA HAC ROSTOCHIENSI

Placido Eruditorum Examini exponunt,

H. L. Q. C.

PRÆSES,
FRIDEM. ANDREAS
ZULICH,

PHILOS. MAGISTER & SS. THEOLOGICÆ
LICENTIATUS,

&

RESPONDENS

ALBERTUS SUTOR,

Wolgasto-Pomeranus

SS. THEOL. CULTOR.

1715 Ad Diem XXI. Augusti A. D. H. MDCCXV.

ROSTOCHII,

Typis NICOLAI SCHWIGEROVI, Ampliff. Senat. Typogr.

Dr. ALBERTUS SUTOR,
DE
NOTITIA DIVINI
SERMONIS
LITTERALI.

PARTI POSTERIORI,
Concessu Venerande Facultatis Theologicæ
IN ALMA
Pseido Eruditione explicans
PRÆSES,
FRIDRICH ANDREAS
ZULICH.

PHILOS. MAGISTER & SS. THEOLOGICÆ
LICENTIATUS,

RESPONDENS
ALBERTUS SUTOR,

Wolgast-Pomeranus
SS. THEOL. CENSOR.
Anno Dni MDCCLXXI. Augusti A.D. 1771.

ROSTOCKII
Typis Nicolai Schwagerovii, Ampli. Senat. Typogr.

DISQUISITIONIS THEOLOGICÆ
DE
NOTITIA DIVINI SERMO-
NIS LITERALI

Pars Posterior.

§. I.

Accedimus jam, opitulante gratia Divina, ac propius spectan- CAUSA
dam ipsam notitiæ hujus literalis faciem ac FORMAM, sive FORMALIS.
causam ipsi intrinsecam, qua est id quod est. Omnis vero notitia
cujuscunque sermonis tum demum erit ac dici poterit sermonis
illius notitia, quando sensum fermocinati, si non plenè ac perfecte,
tamen sine errore animus fuerit consecutus. *Conformitas* nimirum
tuorum conceptuum cum conceptibus fermocinati absolvit notitiam
sermonis alterius. Neque notitiæ neque principia præstantissima,
neq; experientia quæcunque constituent notitiæ talis essentiam, nisi con-
formia fuerint notionibus, sensibus & cogitatis illis quæ alter his verbis
suis inferere intenderat. Et sic alius cujuscunque potius, quam Divini
sermonis, notitiam constituent notiones etiam sublimissimæ, principia
mysteriosissima, veritates fulgidissimæ, & fidei analogia diffusissima,
in quocunque etiam subjecto, quantumvis plentissimo, reperiantur, nisi
conformia fuerint menti Divinæ, vocibus hisce sacrisque literis expressæ.
Quod si conformia existant principia illa, notiones, veritates & syste-
mata cogitatis Divinis literâ divinitus efficaci expressis, peregrini nihil
continentia, reapse Divini sermonis illa erit notitia, & vera & genuina
& Divina, in quocunque etiam subjecto quantumvis indignissimo &
sceleratissimo reperitur. In conformitate igitur & convenientia cum
mente Divina, cum sensu Spiritus S., sive dicere malis, cum sensu
scriptoris Divini, conspicitur, forma notitiæ hujus literalis. Confor- Ejus natura
mitas illa utrum talis, qualis schematis in speculo cum objecto, an qua-
lis picturæ cum exemplari concepiatur, forte perinde est. Locum
2 Cor. III, 18, collatum præsertim cum 2 Petr. I, 19, supra vidimus
talem gloriæ Domini manifestationem innuere, qualis lucis est in opa-
co. Dictum 1 Cor. XIII, 12: βλέπομεν δι' ἐσόπτρου, ex dioptrica magis
quam catoptrica, sperandorum præsertim cognitionem describere vide-

A

tu.

Criteria

* quam
innuis
Apostolus
1 Cor. XIV,

II,

tur. Gal. III, 1 CHristus ob oculos non depictus magis quam Scripturæ beneficio propositus asseritur. Ebr. X, 1. ceremoniæ V. Tti ad rerum in N. Tto exhibitionem, velut umbratica delineatio ad ipsam effigiem & icona, se habere, ex arte pictoria commonstrantur. Attamen CHristi *prophe* seu per doctrinam facies & effigies in nobis fieri haud obscure statuitur Gal. IV, 19. idque sicut in foetu per matricis operam forma producit. Vti vero ex hoc ipso loco patescit, quantum intersit, ne vero etiam Divinarum rerum conceptui peregrini quidpiam admisceatur, cum CHristi notitia in Galatis deformata & destructa dicatur, quod saltem cum merito ipsius, propriorum operum meritum una concipere animos induxerant: ita *unica* saltem & uniformis notitiæ conformitas esse perspicitur, sicut mens DEI una semper atque eadem, & non nisi unus ubique sermonis Divini sensus esse potest. Non exiguae autem difficultatis quaestio subnasci videtur, undenam constare cuilibet possit de conformitate notitiæ vel suæ vel alterius cum mente Divina, si quidem mens DEI non nisi ex ipsius sermone illo, cujus ista literalis notitia est, nosci & considerari datur? Natura vero quam maxime hic gratiā mentitur. Et quis est, tametsi à veritate longissime aberrans, qui non conformem Divino sensui notitiam suam esse contendat? An ergo fluctuandum? Quis vero tunc usus loquelæ? Et cur DEVS loquitur, si nemo de sensu sermonis ejusdem certus esse queat? Quin potius necesse est, ut excellentius multo de conformitate notitiæ cum sensu sermonis divini queat constare, quam à quocunque humano sermone id expectari potest. Et certe sicut lux solis, ita & scripturæ sensus, suis radiis sua luce manifestatur. Quæ criteria sensus auctoris in quocunque humano scripto existunt, eadem voluit Divina sapientia sufficere, quæ nos etiam certos reddere queant de impetrato DEI sensu in sacris literis proposito. Quemcunque sensum homini rationis sanæ usu gaudenti, lingvæ gnaræ, sermonem attente, nullis allatis & illatis suis præconceptis & præjudicatis opinionibus, tractanti vocabulorum usus, materia substrata, loquentis scopus, ejusdem ætas ac ævum, gens, genius, affectus, antecedentium & consequentium *συτάφεια*, ordinis observatio, & parallelorum aut specie quadam discordantium locorum harmonia; vel uno verbo, *vis vocum* *) usui vulgari, materiæ tractatæ, auctoris intentioni, temporis, phraseologia, affectui, doctrinæ hic & alibi traditæ conveniens, suggerit: is in Divinis pariter ac in humanis ille est, quem per sermonem

nem tuum tibi loquens voluit inferere, & conformis sensui sermocinati. Hæc inquam sufficiunt ad certio rem reddendum quemcunque de conformitate suæ notitiæ cum sensu & mente loquentis DEI. Cum enim à Deo averſis hominibus Divina loqueretur sapientia, aliter ac homines loqui noluit, nec voluit quicquam proferre, de cujus vero sensu perversissimus etiam, ex iis, quæ negare nequit, naturalibus principiis convinci nequiret. Neque tamen sola isthæc sunt, quæ de impetrato Divino sensu persvadent cuicunque, sed & alia habet Divinus sermo præ humano omni præcipua, quæ cuique suam saltem illius notitiæ Divinæ menti conformem esse demonstrent. Nimirum *) inseparabilis ab eo Divinus Spiritus, & hinc profluens communis Θεοδιδάξις, quod DEVS ipse per illum docet, & intellectum dat; efficacia Divina †) in docendo non visa nec audita nec corde hominis indaganda; in convincendo compungendo & arguendo de peccato de justitia & iudicio; in corrigendo ac reducendo à via pravitatis ad semitam coelestem; in ducendo ad consilium DEI; in consolando ac ad confidentem futurorum eorumque spiritualium spem erigendo. Augebitur certitudo de conformitate ac veritate notitiæ, si **) preces nostræ acceſſerint, cum Veracissimus promiserit dare Spiritum S. & sapientiam petentibus: Si efficaciæ locus datus & obsequium præstitum fuerit, tunc enim ††) effectus ipso agnosce tur sermonis Divinitas, & lux lucebit etiam coram hominibus. Effectum enim hic quoque testari de causa nemo negaverit. Neque hic tamen neque usquam ab effectus defectu ad absentiam causæ, & ne quidem ad impotentiam ejusdem collectio institui potest, si illa quidem non vi absoluta velle agere præsumatur. Neque etiam hic effectus ita de causa testatur, ut ubi quomodocunque sancta apparet vita, notitia statim omnimodo conformis menti Divinæ concludi tuto possit, cum diabolus etiam *) in angelum lucis se queat transformare. Ex notitiæ ergo ad amissum sermonis Divini examinatæ veritate judicandus ante effectus, quam idoneum de notitia tanquam causa sua testimonium reddere possit. Non erravero tamen, si asseruero, notitiæ divini sermonis literalem aliquo semper effectum suam divinitatem etiam in perseveranter impiis comprobare. Sic si prima saltem mentis apprehensione accepta fuerit divinatorum notitia, ejus cum divina mente conformitatem vel iste probat effectus, quod secundæ operationi seu iudicio humano stultitia videatur. Sua enim cum alias magni faciat naturalis homo, stulta ea re-

*) 2 Pet. 1, 10. 21.
Jes. LIX, 25.
LIV, 13.
Joh. VI, 45.
1 Joh. V, 20.
†) 2 Tim. III, 16. coll.
1 Cor. II, 9.
Joh. XVI, 8. f.
Prov. IX, 6.
Ps. LXXIII, 24.
**) Rom. XV, 14.
††) An effectus?
*) Luc. XI, 9. 13.
Jac. I, 5.
Prov. II, 3.
††) Job. VII, 17.
1 Joh. II, 3.
Math. V, 16.
*) 2 Cor. XI, 14.

putans quæ literæ Divini sermonis concordant, eo ipso hæc iudicii sui ditionem transcendere & alius generis esse testatur. Assensus sicubi divinis datur, quod nonnisi Spiritus Sancti opus sit, uti ex isto ipso minus
 *) 1 Cor. II, dubium existit, & nimis claro etiam Apostoli *) testimonio firmatur,
 14. 15. tametsi homo deteriora sequatur : ita multoties effectu se talem exerit, in omnium conspectu confusionem, pudorem & inquietum animum tali inducendo. Et sic fidei analogiam etiam in non regenito conformem
 †) ib. v. 13. esse sensibus Divinis, ipsa divinorum †) *συνεχους*, & collatio ad eam
 **) 1 Pet. 1, instituta, & ex ea profluens Scripturæ **) interpretatio evincit, quam
 10. non nisi Sancti Spiritus opus esse Scriptura irrefragabiliter testatur, &
 2 Cor. XII, 9. quam ab impiis etiam nervosè & sine admittance rectorum ab Ecclesia
 10. errorum institui posse fassi sunt etiam illi, qui hîc cæterum dissentiunt. Quod ipsum est illud argumentum pro veritate notitiæ impij à donis ministrantibus desumptum, quod alias urgent Theologi. Postremo facile etiam patet, num ut conformis sit menti supremi hæc notitia, requiratur ut effectui etiam omnimodo, vitæ sanctæ quoque se exserenti, sit juncta. Esse mentem ac voluntatem DEI ut hæc indivulso nexu sint juncta, dubio caret. sicut in DEO scientia & sanctitas perfectissimè unum sunt. Cum tamen creator creaturam compositam esse voluerit, nec ignoret per lapsum partium & facultatum in homine harmoniam quam maxime esse depravatam, notitiam quoque non possit non velle ad intellectum potissimum referri, sicut effectum ejus ad reliquas hominis facultates : non ideo minus conformis menti Divinæ existet accepta ab intellectu hominis notitia, tametsi non effectus in reliquis membris ex mente Divina sequatur, cum præsertim ea non notitiæ culpa sit, sed morosæ hominis malitiæ. Vti nec in DEO unà, sed distincte saltem isthæc concipere nostra potest imbecillitas. Et uti notitia menti Divinæ conformis semper idcirco efficax est, non tamen semper est effectu omnimodo stipata. Sicut & conformitas non perfecta in hac mortali debilitate existit. sed sufficit, ut conformis sit nostra notitia, ut alieni admistum nihil habeat, licet multis adhucdum labore defectibus.
 ††) 1 Cor. XIII, 12. Plena enim conformitatis hujus etiam perfectio ††) vitæ servatur futuræ.

§. II.

ANITHE-
SIS.

Forma hæc igitur atque conformitas notitiæ hujus literalis cum mente Divina sicut & ipsa, ceu vidimus, conformis est sensibus DEI
 revela-

revelatis : ita ab eis ipsis difformes esse atque deformes sententias antehac recensitas sua sponte patescit. Quantumcunque vero illæ inter se dissentiant, in eo tamen unanimiter omnes discedunt à veritate, quod divinæ menti non conformem concipiant notitiam divini sermonis literalem : quamvis & omnes ei veritatem quandam concedant, quam nunc literalem, nunc objectivam, nunc logicam appellant. Ex mente *D. Speneri* aliam notitiæ literalis formam vix definies, quam quod sit sine sensu Spiritus Sancti, sed vel sine ullo sensu, vel cum sensu falso. Sic *Giffensium* Theologorum veritas ficta atque picta notitiæ ipsorum quam vocant literalis forma erit, vel etiam convenientia cum cortice verbi divini. *D. Breithaupto* formam literalis notitiæ esse defectum scintillæ evangelicæ forte dices & sensum humanum. *Joach. Langio* autem convenientiam cum sensu ac vi scripturæ nudè literali merèque naturali. *Arnoldus* formam eam fictionem phantasmatum ex litera verbi externi & arreptionem verborum pharisaicorum furto *ἡρπύς* sublatorum dicere videtur : *Poiretus* inhzere literæ verbi externi : *Reizius* subsistere in signis nec velamen remove, ut res ipsa conspiciatur, & delitescens nucleus eruatur : *Lodensteinii* vacuitatem à veritate, re, essentia & Spiritu : *Ræmlingius* imaginariam ex libris effigiationem latentis in corde verbi Dei. Alii aliâ dubio procul formâ notitiæ literalem concipiunt. Vti contra ad spiritualis quam vocant notitiæ formam alii pietatem, alii fidem, alii conversione & regeneratione posteriorem illuminationem, alii experientiam, alii fidem conatam, verbum internum, *ἡρπύς* ita requirere videntur, ut sine illis neque veritas vera sit. Sed hæc fere omnia semetipsa destrunt. *Spenerianam* certe sententiam ex ipso Spenero refutari jam supra vidimus. Et certe, si verbi sensus a) ullus non est nisi DEI mens ac sensus, quod alias non DEI sed illius verbum esset cujus mentem referret : multo minus verbi illius notitia ulla erit sine sensu Spiritus Sancti, vel sine ullo, *sine ullo vel cum falso sensu.* vel cum falso sensu, sed notitia talis alius cujuscunque rei potius quam Divini sermonis notitia erit. Qua ratione ergo notitia Verbi literalis cuiusdam tribui potest, qui sine sensu vero existit ? Neque stabilizandæ huic sententiæ desideratas suppetias fert *Langianum* commentum de *sensu nude literalis.* distinctione sensus unius literalis in nude literalem & in spiritualem, quorum

A 3

a) Vid. *Speneri* Auffricht. Vbercinst. Art. 17. th. 4. §. 4.

quorum ille notitiam procreet à notitia Spirituali ipsâ essentiâ suâ diversam, cum nec ullam miculam asferre hactenus potuerit, quam sensus spiritualis det, quam non det etiam sensus iste nude literalis. & aut DEI sensus est ille nude literalis sensus, aut non est. Quod si DEI sensus non est, neque verbi DEI sensus est, sed verbi alterius. Quod si is DEI mens ac sensus existit, concedat necesse est, impios habentes nude literalis sensus notitiam mentem DEI nosse & conformem sensui DEI his literis expresso notitiam habere. Ipsum quoque Antibarbarum istius commentî pudor cœpisse videtur. Indequè ut se tale quid nunquam statuisse feliciter Lectori persvadeat, pro cynica sua civilitate Virum Immortaliū meritorum S. R. D. *Lœscherum* b) petulanti calumniâ Pietistis affinxisse dicit, quod Scriptura & singula ejus dicta duplicem habeant sensum, Spiritualem & efficacem ac literalem & inefficacem. Ita enim se putat optime Lectori persvadere posse, quod eò absurditatis ipse nunquam descenderit, cum ipsemet etiam circa c) mysticum sensum quemvis vel nude literaliter vel spiritualiter versari posse dixerit, & à notitiâ, quam quis ante conversionem habeat, quamque sensus nude literalis esse dixit, efficaciam convertendi accersere asseruerit esse vitam à mortuis petere. Sed putat vi suæ loquentiæ toti mundo quodlibet se persvadere posse. Sensem literalem d) à spirituali diversum statuit, quod is mere naturalis & mere naturalibus viribus acquirendus, hic divinus & à DEO concedendus sit; ille notitiam mere naturalem, hic spiritua-lem pariat ab illa diversam formâ & essentiâ: Et tamen petulantem obtreccionem vocat dicere, quod totius Scripturæ duplicem statuerit sensum, quia nempe *unum* literalem sensum ita distingvi edixerat. *Spirituali.* Sed quid quæso sibi vult, dum dicit sensum e) spiritua-lem *ordinarie* esse literæ s. *ῥῶ ῥῥῥ* Scripturæ convenientem? Ergone extraordinariè *ῥῶ ῥῥῥ* etiam non-conformis esse potest? Itane quosdam ultra quam scriptum est imo contra Scripturam sapere posse admittit, & enthusiastis somnolis plenam parat licentiam? Vide quo ruat hic literæ hostis *experientia* Spiritus. Quo fundamento experientiam autè supra recensiti tantum non *Spirituali.* omnes ad essentiam notitiæ spiritualis requirant, patere potest ex dictis in parte priore § 3 I, nam & hic sufficere possunt illic allata. Certum est experi-

b) Creutzreich p. 226, sq. c) Antibar. T. I. p. 9, §. 9. & p. 8. it. Mittelstr. P. II. p. 293. d) Antibar. T. I. p. 4. 6. 8. Mittelstr. P. I. p. 263, sq. P. II. p. 244. e) Antibar. T. I. p. 9, §. 8.

experientiam nos demum per notitiam nanciſci, quam igitur veram eſſe oportet, antequam producat experientiam. Quo cum Langius *f)* refert *παρομοιωσιν*, ſeu conformationem affectuum cum affectibus ſermocinati, ab interprete S. Scripturæ ſolitam requiri, nihil proſicit. Affectus illi erunt vel legales vel evangelici. Jam quando homo, ut fortiatur verum ſenſum ſermonis huius, (quem neutiquam ut divinum ſed ut humanum tractat impius) id agit, ut etiam affectus affectibus ſcriptoris conformes induat, de affectibus legalibus quis dubitaret, DEUM fidelem ſtatim eos illi concedere, ut eum, aliud licet agentem, convertat? De Evangelicis autem affectibus neque ipſimet diſſentientes negant aliquid in irregenos cadere. Certe Abbas Breithauptus nihil aliud per ſcintillas, quas impiis concedit, quam has ipſas lætitiæ, acquieſcentiæ, amoris ſpiritalis ſtructuræ intelligere mihi multoties videtur. Atq; Poiretus etiam hæc ipſa delectationis *g)* menti allatæ nomine indigitare videtur, cujus conſeſſionem ſecundum Gratia miraculum appellat. Nimirum verbi efficacia, dum res divinas præſentat, affectus quoque tantum, quantum ad notitiam earum producendam opus eſt, cum divino verborum ſenſu inſeparabiliter offert, ut res quæque ſiſtatur qualis eſt. Quod ſi Bernhards huc referendum ſit dictum: *Davidica non intelligit, qui Davidica non patitur*, quotuſque reſenitorum quaſo erit, qui gloriari poſſit ſe Davidica intelligere? quot enim ſunt quos DEUS dignetur paſſionibus Davidicis? Nimirum manifeſto Patris piſentiffimi dictum de intellectu ſibi applicante Davidicas delicias loquitur. Qui ſicut in fidelem utique ſolum cadit, ita neutiquam, tamen eo voluit aſſerere eum, qui cum applicatione illa intelligere nequit, qui experientiam, imo qui & fidem non habet, eum nullam habere veram Divinorum cognitionem. Bene Dannhauerus, quem ipſum hic allegavit Langius, in allegata ab ipſo Hermenevtica S. *h)* dicit: *a non-credentia lectoris ad non-intelligentiam ſtolide colligitur*. Etenim neque fides formam notitiæ veræ conſtituit, cum ipſius fidei aut pars aut cauſa ſit illa notitia, vera igitur antequam fides acceſſerit. Verbum enim vehiculum ſaltim eſſe gratiæ, non per ipſam verbi notitiam, ſed immediate convertentis & regenerantis, ſine ullo Scripturæ fundamento aſſeritur. Equidem non omnem veritatem, ut dixi, denegant literalis notitiæ. Abbas Breithauptus, & ipſius ver-

*Affectus
conformi-
tas.*

fides.

f) Antibar. T. I. p. 42.

g) Oecon, III, 8. 10.

h) p. 91.

bis etiam D. Majus, *Vera*, ait, *esse potest notitia apud irrogenitos veritate logica & literali, seu ratione doctrinae & objecti credibilis, non autem ratione indolis & efficaciae Divinae, sub qua Sp. S. objecta Scripturae intellectui & voluntati cognita esse vult.* Veritas logica notitiae *Conformitas Logica.* ipsis quid dicatur mihi quidem non omnino constat. In Logicis considerari solet veritas nunc ut in propositione est convenientia praedicati cum subiecto, nunc sicut est idea vel iudicii intellectus, cum re ipsa, *conformitas.* Jam propositionis suo, quem auctor intenderat, sensu verae utique potest falsam quis habere notitiam, alias scilicet sub terminis illis ideas concipiens, quam quas ex mente sermocinati concipere par erat. Atque ita *thesium* ex Scriptura S. ab homine apprehensarum non modo *plurima*, uti D. Spenerus loquitur, sed omnes, non modo *esse possunt*, sed revera sunt *verae*, licet illarum veritatum multoties non sit *vera notitia.* Sed tum quoque theses saltem, non uti D. D. Breithauptus & Majus dicunt, notitia ulla ratione vera est. At ipsam *notitiam* non modo *veram* dicunt, sed & revera *literalem* sententiam & facile & excellentissime *intelligi* dicunt. Logicam tamen saltem illam dicunt esse *veritatem notitiae*, h. e. conformem esse notitiam sensui scriptoris, sive *objectiva*, rebus scripturae propositis, doctrinae & objecto credibili. *Non veram* autem asserunt ratione indolis & efficaciae divinae, hausta ex verbo Divino & objecto credibili conformis, non vera tamen est notitia naturae, indole ac efficacia Divina. imo *falsam* appellant multi & *diabolicam.* D. Breithauptus dicit *secundum litteram veritatem* illam non esse *veritatem* sec. Spiritum. D. Bielefeld: *Nec veritas illa vera est si spoliatur pietate.* & integrum Giffensium collegium i) *Veritatem fictam* atque *pietatem* appellat. Subtilis certe veritatis distinctio, & mirabilis in distinguendo subtilitas, qua idem potest esse verum & non verum. Propediem falsus quoque existet canon, universali hominum consensu hactenus receptus: *Quodlibet est vel non est.* Attamen non adeo recens est illa distinctio, quin & jam olim amatorem habuerit. In Julia Academia ante seculum jam D. Dan. Hoffmanno adamata, ab aliis autem tum in eadem tum in aliis academiis explosa est. Notari *subjectiva* merentur quae D. Grauerus ideo adv. illum attulit: k) *Omnino tenendum*, ait, *quod verum non a suo subiecto habet, ut sit verum, sicut bonum*

i) Widerholte Lehr und Ehren-Rett, p. 155.

k) In *assertione simpliciter & unica veritatis* ed, Erfordia 1618, pag. 3. sq.

bonum à suo subiecto habet, ut sit bonum; sed à suo objecto. -- Non igitur vel bonitas vel malitia hominis veritatem enunciationis mutare potest. -- Sicut enim objectum est causa intellectionis: ita etiam est causa veritatis seu vere intellectionis. Et §. 10. ac. qq. pergit: 1) Si quicquid non renatus de DEO & lege DEI dicit aut sentit falsum est, ut vult Hoffmannus, sequetur non esse DEUM, DEUM non esse æternum, justum &c. it. furtum esse faciendum &c. Si quicquid non renatus dicit aut sentit in animo suo, falsum est, sequitur perinde valere, si dicat aut sentiat DEUM esse aut non esse, esse æternum & non esse æternum &c. Si quicquid non renatus de lege DEI dicit falsum est, sequetur perpetua dubitatio de veritate ministerii & sacramentorum. it. quod nec verum verbum DEI doceat, nec vera sacramenta administret malus Ecclesiæ minister. Et si omnis infidelis de DEO loquens & sentiens mentitur, quomodo non Paulus Act. XVII, 28. allegando versum Arati mendacium pro sua sententiæ confirmatione allegavit, siquidem Ethnicus fuit & infidelis Aratus? Sic p. 7. ait: Quod quidam occinit dona DEI fieri mala, -- ne ideo fascinet imperitos elencho accidentis: nonne & Theologiæ homines abutuntur? Ergone fiet mala quæ per se bona? Et hic semel moneo, adversarium perpetuo ab abusu rei ad ipsam rem argumentari, quæ concludendi ratio est ἀνύστατος. -- In idem vitium incurrit Hoffmannus, dum veritatem enunciationum mensurat ex impietate & malitia hominis. Certe una semper est veritas notitiæ cujuscunque, in quocunque subiecto existat, ex solo objecto æstimanda, nec ea est alia, quam Logica illa, intellectionis cum objecto suo conformitas. Ea divina est & spiritalis, si quidem objectum spirituale, & multo etiam magis, cum nec logicè ita vera nisi à Spiritu S. esse possit; literalis vero etiam est quia ex litera hauritur, judicatur & circumscribitur. Nec igitur si logicè quoque vera, unquam falsa erit, multo minus diabolica, neque ficta & picta veritas: sive stipata sive spoliata sit pietate. Semper enim indolem Divinam servat & efficaciam: neque nisi temere asserti poterit vel in induratis mortua existere, quin, licet rarius, compungat & sollicitet, ubi ita logicè vera extiterit. Videtur quidem D. Breithauptus etiam ex solo objecto notitiæ veritatem velle metiri, dum negat veram esse notitiæ impii ratione indolis & efficaciar Div.

B

sub

sub qua Spir. S. objecta Scriptura intellectui & voluntati cognita esse vult: Sed, siquidem ad objecti naturam spectat indoles & efficacia Divina, illud Logica etiam veritate cognitum, seu notitia ejus logice vera non amittet indolem & efficaciam suam, tametsi homo non permittat eam lucere coram hominibus. Quod si hoc etiam requirit ad veritatem notitiæ, ut certe requirit, ut homo non repugnet, non jam ex solo objecto, sed ex subjecto metitur veritatem, quod inconveniens esse jamdudum *Grauerus* tam prolixè, uti vidimus, asseveravit. Et sane *essentialem nexum* notitiæ cum pietate vult evincere S. R. Abbas, eumque non modo talem, quo notitia ex natura sua & virtute essentiae suæ occupatur circa pietatem, & ex se eam generat ac producit efficacissime, & , nisi resistatur, certissime, quem nexum is, adv. quem disputat, Theologus Consummatiss. S. V. D. *Fechti*us nunquam negavit: sed etiam talem, qualis est inter materiam & formam, ut notitia materiae ad instar se habeat, ad cujus veritatem tanquam forma requiratur pietas, qualem nunquam satis probavit, neque probare potuit S. R. Abbas. Inconculsa manet comparatio è regno naturæ petita, quod uti vera maneat juris notitia in iudice injusto, tametsi non secundum eam tulerit sententiam, sic veram omnino esse notitiam Divinorum in impio, licet non ad eam vitam suam instituerit. Neque Pelagiana hinc *m*) Scripturæ cum natura instituitur comparatio. Sane tametsi notitia juris non æque vi essentiali progeneret justum iudicium, quam notitia Scripturæ pietatem: nunquam tamen magis pietas ad essentiam atque formam notitiæ divinæ poterit spectare, quam justitiæ executio ad formam notitiæ juris spectat. Ratio in promptu est: quia natura nostra non æque repugnat naturalibus de justitia & jure principiis, quam ob abhorrentem suam pravitatem repugnat gratiæ operationibus. Cur ergo, cum vera esse admittatur juris notitia, cui minus repugnatur, si tamen repugnetur; cur inquam vera non dicetur notitia sacrorum efficaciam suam non exserens, quia major est adversus illam repugnantia? Sed dicet forte notitiæ *spirituali* non repugnari, cujus quippe indoles sit, quæque inde nominetur, quod spontaneo *spiritu* obsequium ipsi præstetur. Certe mihi videtur Theologus Celebrerrimus hunc perpetuo volvere circulum. Hoc sensu à se dictæ *spirituali* notitiæ quia non repugnatur, cui quippe per inhabitantem Spiritus Sancti gratiam obsequium præstatur: inde asserit notitiam cui repugnatur,

m) Sic vult D. *Breithaupt*. conf. *Ejus* Epist. Antipelag. P. II. p. 15. sq.

tur, neque in alio sensu *spiritualem* esse, quatenus nempe à Spiritu S. est producta & circa spiritualia versatur. Negatque autem à Spiritu S. productam esse, quia non est pietati juncta, non *evangelica*, ita nempe uti ipse evangelicam appellat, quæ solatis erigit perterrefacta corda & spiritum spontaneitatis confert, & mysticam unionem efficit, h. e. quia non ex ipsius sensu est *spiritualis*. Ergone quæ certo & arbitrario loquendi modo *spiritualis* non est, nullo modo *spiritualis* erit? Et fingamus, in regenitis ad dictæ ita spiritualis notitiæ formam pertinere obsequium spontaneum & pietatem, num ergo ad omnis spiritualis notitiæ formam pertinebit? At in regenitis quoque non ad formam spectat. Nexus adest apud illos notitiæ & pietatis intimus & amicitissimus, ut vix noscatur quidpiam, quin statim ad executionem perducatur; & semper anheletur amplior notitia, ne minus quam par est forte exequamur. Nexus adest essentialis, quo notitia generat pietatem non moraliter saltem, sed efficienter, vires cognita exequendi subministrando. At nexus ita essentialis qualis inter formam & materiam solet esse probari nequit. Imo dum causa est notitia pietatis efficiens, eo ipso pietas nequit notitiæ forma existere, quod enim ipsum nondum completa gaudet essentia, imo parte potiore, forma, destituitur, quomodo illud effectum producet? An homo animâ privatus generare hominem, vel scribere librum, vel conficere calceum potest? Quin non est cur S. R. Abbas taxet ⁿ) argumentum Ejusdem Ven. mei Præceptoris: *Quicquid est effectus notitiæ à notitia intentus, id non est pars notitiæ*. Omnino enim impossibile est, ut ulla ratione effectus causæ suæ pars, nedum, ut pars potior & formalis esse queat. Quod objicit, diverso respectu idem posse esse & effectum & partem, vix credere possum seriò ipsum obvertere potuisse. An enim quæso argumentum Ven. D. Fechtii de eo loquitur quod diverso respectu sit? An dicit: Quod est effectus notitiæ potiore sui parte carentis, illud non est pars notitiæ essentia integra gaudentis? Imo vero *notitiæ* verbum eodem utrinque sensu & respectu accipit. Quod ergo pro diverso respectu rei idem possit esse & effectus & pars, tametsi verum esset, non tamen officeret universalitati argumenti Fechtiani. Equidem non absolute negavero pro diverso respectu idem & effectum esse & partem. Pietas est effectus notitiæ & pars religionis. vocabulum est effectus loquentis & pars orationis. terra est effectus

Effectus,

ⁿ) l. c. pag. 9. sq.

DEI & pars universi. Sed hoc non vult Theologus Halensis, sed ejusdem rei diversimode consideratae idem ait posse & effectum esse & partem. Id vero allatum ab ipso exemplum non probat, quo *fiduciam partem fidei salutaris*, & *effectum fidei quatenus haec est doctrinâ divinus assensus est*, affert. Agnoscit enim hoc ipso, fiduciam non ejusdem fidei partem esse, cujus effectus est. siquidem fides justifica & divinus est doctrina assensus non idem sunt. Ac dum *fidei* vocabulum utrique tribuitur, per *homonymiam* id fit, non quod res eadem diversimode consideretur. Et plena est divini assensus essentia, antequam is fiduciam generat, neque fides illa, quæ assensus saltem est, fiduciâ productâ, auctior sit aliquâ nedum potiore sui parte. Licet vero *fides justifica* includat *assensum*, æque parum tamen utrumque respectu saltem differre dixeris, atque digitum & manum, verbum & sermonem idem esse poteris asserere, quia unum in altero comprehenditur. Nullo igitur modo pietas formalem notitiæ etiam ita dictæ spiritualis & evangelicæ partem constituit, nexu quantumcunque essentiali eidem juncta. Ipsi quidem D. Breithaupto pars illa notitiæ potior & formalis appellatur o) *admissio efficaciæ Divinæ*, & videri poterat de admissione istius efficaciæ in intellectu saltem loqui. Hanc vero cum ad constituendam notitiam Divinam requiri nusquam negaverit, imo eam ita necessariam statuerit S. V. D. Fechtius ut quia impii cognoscunt, & quidem logicâ veritate, DEVM & Divina, eos igitur admisisse quâ intellectum Divinam efficaciam, indeque notitiam eorum Divinam esse evicerit: non poterit D. Breithauptus de sola in intellectu admissione loqui. Et res ipsa passim monstrat, ipsum revera efficaciæ omnimodæ omnimodam admissionem requirere. Hæc enim est pietas illa notitiæ evangelicæ, uti loquitur, p) tam inseparabili nexu juncta, quem Spiritus fidei efficiat adeo essentialem, ut neutra sine alterâ possit vera existere. Vnde & q) legalis notitiæ cum pietate pariter ac cum admissione efficaciæ nullum essentialem nexum vult admittere. Sed hic, quod pace Viri Tanti dixerò, insuperabilibus fere difficultatibus ipsum implicare videtur promiscuus *litteræ, legis, nature, mortis* ab unâ, & *spiritus, evangelii, gratiæ, vitæ* ab altera parte usus; & credita, si non perpetua, nimia tamen horum oppositio. Cum procul dubio *legalis notitia* ex ipsiusmet mente latius pateat quam *notitia legis*, eodem censu tamen

De notitia
legali.

o) p. 10. sq. conf. p. 8. p) p. 16. fin. p. 12. l. 21. f. q) p. 16. 12. 10.

utramque habet. Evangelii quippe etiam ut literalis ita & legalis notitia dari ipsi dicitur; uti è contra legis non modo legalem statuit notitiam sed & evangelicam, qua lex per fidem erigitur & stabilitur. Jam quod de notitia legis verum est, non de omni legali notitia verum erit. Dabo, *notitiæ legis* cum pietate essentiali & immediatum nexum non esse, quatenus nempe lex ejusque notitia utique vires non dat ipsam exequendi, sed ad CHRISTUM pellit, quem fide amplexati demum spirituales legem observandi vires nanciscimur: hinc vero non sequitur *notitiæ evangelii legali*, i. e. ante admissionem fidei justificæ acceptæ, non esse essentiali cum fidei admissione pariter ac cum pietate nexum, cum hæc præstandi vires semper offerat, & suo tamen ordine, conferre valeat. uti legis notitia semper admissionem efficaciam in intellectu de voluntate Divina illuminantis, & in voluntate terrificæ & pædagogicæ, nexu essentiali junctam sibi habet, hanc scilicet semper offerens & conferre valida. Omnis enim sive literalis seu legalis tum legis tum evangelii, ex verbo Divino hausta, notitia divinâ pollet efficaciam, & vitâ, & spirituali virtute, adeoque integrâ formâ suâ; & divina est & spiritualis, imo *evangelica* eo sensu, quod tantum per meritum CHRISTI nobis parta, tantum per gratiam Spiritus Sancti applicatricem producta, ad salutem hominis destinata & spirituali efficacia influens existat. Per CHRISTI enim meritum est, quod DEVS se ad homines lapsos convertit eisque est locutus, ipsius merito missus Spiritus inspiravit illa verba & istas literas. Nec nisi applicans benignam DEI reconciliati voluntatem Spiritus Sancti gratia est, quæ ejus notitiam, tum legalis & pædagogicæ tum evangelicæ & sanctificantis, intellectui applicat. Ad mentem igitur D. Breithaupti si vocabula isthæc velim adhibere, citra absurditatem dicere potero, quod *litera* etiam sit *spiritus*, & *lex* sit *evangelium*. licet cæterum ad paradoxarum hujusmodi locutionum usum nulla cogere possit necessitas. *Naturam* vero *gratiam* esse & *mortem* esse *vitam*, vel v. v. ex ipsius citius hypothesibus fluere, quam ex iis, quas hactenus S. V. Præceptor meus cum Theologis antiquis pariter ac hodiernis defendit. Id ex hactenus etiam adstructis certum, notitiam literæ sive legis sive evangelii logicè veram nunquam naturalem, nunquam non spirituales & divinam existere: uti admissionem efficaciam Divinæ ipsi junctæ qua intellectum, ad formam ipsius pertinere, (siquidem Divinæ menti & Divinis cogitatis

Veritas
ficta.

conformis esse debeat) nequitiam vero admissionem efficaciam qua voluntatem & facultates reliquas, atque pietatem, vel formalem vel quamcunque ejus partem constituere, certum est. Neque sensus humanus ergo est literalis notitia, neque luce divina carens. Mireris vero, quid sibi velint *Gissenses*, cum non solum alias logice veram asseruerint impiorum notitiam, sed & Theologis Rostochiensibus concesserint eam r) logice ac metaphysice veram esse; quando tamen veritatem illam s) *fictam atque pictam* nominare audent, *negareque* quod videant *Theologiam hominis impii Scripturae, qua veritatem cum emphasi tradit & habet, imo ipsa veritas est Joh. 17, 17, adaequate, spiritualiter, imo & literaliter per omnia conformem esse.* Aut sibi metipsis enim non constant, aut ignorant quid sit verum logice & metaphysice tale. Nosse vero potuerant ex Antesignano suo B. Spenero, qui t) *transcendentalem & metaphysicam* veritatem ait esse, quando res habet ea omnia quae ad eam pertinent: *logicam* vero, ubi significatus, & num praedicatum subiecto proprie competat, spectatur. & hanc logicam veritatem concedit impiorum notitiae, non vero metaphysicam. Libraliores vero *Gissenses*, augent jam veritatum numerum, Theologicam addentes. Videlicet, lector, *veritatis* vocabulum non, ut saepe, nobis hic iudicium seu propositionem veram notat, ita enim Theologia veritates quamplurimas docet Logicae & Metaphysicae ignotas. Sed *veritas* h. l. affectionem notare debet notitiae, quae vel in se consideratur, ubi habet quod habere debebat, & est vera *metaphysice*; vel in relatione ad objectum suum cui conformis est, & est vera *logice*. Theologia autem veritatem non docet aliam. Dicent veritatem *Theologicam* esse, qua notitia conformis est Scripturae vel sensibus Divinis scripturam expressis. Hanc vero si non sub logicae veritatis conceptu comprehensam admittant, certe ipsimet antabatarum pugnam ordiuntur, quod Rostochiensibus u) tribuunt. Sic enim alia quoque veritas erit Aristotelica, quam notitia Aristotelis menti congruit, alia Platonica, quam Platonis; alia *Gissensis*, & hic rursus alia Bilefeldiana, alia Majana veritas existet. Et hic vereor, ne *ficta & picta* mira varietate *veritates* plurimae tandem sint proditurae. Quod

r) Widerholte Lehr und Ehren Reitt. p. 144. s) l. c. pag. 155. t) Allgem. Gottesgel. p. 15. sq. u) Widerh. Lehr u. Ehr. Reitt. p. 144.

Quod DEUS hominibus concedit, id affectiones rerum humanarum quoque & denominationes ab iis recte suscipit, quamvis nec naturæ viribus acquisitum, nec circa nude humana sit occupatum. Et ineptum figmentum est, notitiæ, quæ logice vera est, fictam esse veritatem. *Ἀσύστατον* est, notitiam S. Scripturæ, logicè veram, Scripturæ non adæquate, spiritualiter imo & literaliter per omnia conformem esse. At ajunt, x) Scripturam, ipsammet veritatem, tradere & habere veritatem cum emphasi. Ut ergo vera sit ejus notitia, necesse erit ut cum emphasi sit vera. *Veritatem cum emphasi* dictam impiis Rostochiensis quoque negaverunt, æque ac notitiam cum emphasi dictam sive compositam. Nimirum *veritas* Scripturæ usu multoties notat affectionem non notitiæ & judicii, sed hominis, toto pectore & toto animo, bona conscientia, sine fuco, candide & sincere operantis in alterius præsertim commodum vel beneplacitum. Hinc nunc opponitur †) *Phil. I. 8.* τῇ παρὰ σοῦ, nunc * *λόγῳ & γλώσσῃ*, nunc **) *τῇ πονηρίᾳ*. Sic- *) *1 Joh. III. 18.* que usurpatur de vita †) christiana pariter ac ††) civili. Hinc (æ- **) *1 Cor. V. 8.* pissimè occurrit *) *ambulare in veritate, precari* **) in veritate, *amare* †) in veritate. Diversus igitur plane est hic *veritatis* signifi- †) *Eph. IV. 15.* catus ab illo, qui notionis intellectus cum re ipsa conformitatem, aut ††) *Gen. XLV. 49.* prædicari ad subjectum congruentiam indicat. Nec enunciari potest *XLVII. 29.* hoc sensu accepta *veritas* de notitia, nisi & *notitia* non pro habitu intellectus potius, quam sensibili in ipso corde & visceribus Divinorum &c. susceptione sumatur. Ubi, sicut cor verum ††) dicitur, ita & notitia vera dici poterit, de sincera & integra susceptione divinorum, ut sc: & *notitia illa composita*, & *veritas cum emphasi* dicta intelligatur. *) *2 Joh. 4. 3 Joh. 3. 4.* Uti vero supra vidimus de notitia sic sumta sermonem in recentioribus *2 Reg. XX. 3.* controversiis non esse, sic etiam de veritate illa emphatica nullum est ***) Joh. IV. 23, 24.* dissidium. *Pl. CXLV.* De qua Theologi orthodoxi ne quidem loqui potuerunt, *18. conf.* dum veritatem notitiæ theologicæ in impiis asseruerunt. Quod si nisi *Jos. XXIV. 14.* de emphatica veritate se capi nolint, uti præ se ferunt γ) Gissen- †) *1 Joh. III. 18.* Theologi: cur notitiæ impiorum non istam solam, sed & conformitatem cum S. Scriptura denegant? Erga huic etiam logicam veritatem demunt, quam alias concesserant. Et ni fallor, ipsi produnt, alio *2 Joh. I. 3 Joh. 7. 1†) Hebr. I, 23.* adhuc sensu se *veritatem cum emphasi* sumere, dum ajunt Scripturam tradere & habere veritatem cum emphasi. Quod enim Scriptura tradit & habet,

*Veritas
cum
emphasi.*

*Demon-
stratio
metaphy-
sica.*

& habet, est doctrina emphasi & virtute divinâ pollens regenerandi & renovandi homines. Hanc solam veritatem hac emphasi & efficacia nunquam non præditam, semper habet & tradit Scriptura, & hac demum mediante illam homini sinceritatem & integritatem conciliat, nisi scilicet resistatur. Hæc igitur veritas, hæc doctrina, hac emphasi pollens, utique etiam implis traditur. & est manetque Divina veritas, non falsitas; cum emphasi, non sine emphasi; viva, non ficta & picta, quantumvis homo ei resisterit, utpote Scripturæ literaliter atque ad eò & spiritualiter conformis. Uti enim duplex conformitas, quam hic 2) statuere videntur Gissenenses, spiritualis & literalis, cum nucleo & cortice, ex dictis patet & à sana ratione & à Scriptura abhorrere, à fanaticismo autem prope abesse: ita notitiam ex Scriptura haustam logiceque veram, necessario Divinæ menti conformem esse etiam ex dictis patet, quamvis sit in refractario & perseveranter impio: & quanquam mens DEI sit, ut non noscatur modo sed quoque efficiatur. Notitia nempe menti Divinæ conformis est, non autem vita ei existit conformis. Antequam vero ab hac de veritate disquisitione recedam: notandum erit veritatis & sinceritatis Gissenensis aliquid adhuc specimen. Dixerant Theologi Rostochienses, a) *thesin, quod Theologia impii quoque, pro fundamento S. Scripturam habens, vera theologia sit tam metaphysicè quam logice, demonstratam esse clavis dictis Scripturæ & exemplis, nec non ex symbolicis libris, itemque ex multis tam antiquis quam recentioribus Theologis.* Clarissima hæc Rostochiensium verba, typis quoque diversis ab ipsismet distincta, ut veritatem ab ipsis defensam plenius impugnet, & ipsos risui omnium piè exponat Gissenensis integritas, mire mutilat ac depravat. Viros, ait, b) *sicut jactant, se gesserunt, quod metaphysicè & logice thesin suam demonstrarint. quod admittere possemus, si res existeret quæ ex ratione & per abstractiones posset expediri. Cum veroratio captivanda sit sub obedientiam Christi, desideratur adhuc precipuum, quod scilicet theologicè non demonstrarint.* Certe quam Rostochiensibus alibi c) objecerunt ignorantiam & malitiam, hic suam clarissime fecerunt Gissenenses. Ignorantiam quidem, partim, quod peregrinam ad eò sibi esse

2) p. 155.

a) Christliche Verantwortung p. 127.

b) Widerholte Lehr-

und Ehr. Rett. p. 140.

c) ibid. p. 133.

esse produnt *παραρρηκτοί* illam & ab ipso Spenero in hanc contro-
versiam introductam veritatis in Metaphysicam & Logicam distinctio-
nem; partim quod metaphysicas dari Demonstrationes sibi persuadent,
quas vix per febrim quis somniare posset. Nisi forte ipsi arcaniorem
quandam de Metaphysica demonstratione doctrinam possideant, quam
me hactenus nulla ullius philosophi litera edocuit. Unde esse etiam
posset, ut male pro parallogismis hic illic habuerim, quæ ut metaphy-
sicè, non ut logice ab ipsis demonstrata judicanda fuissent. Sed hæc
minoris momenti sunt quam quæ Viri majores forte curant. Gravi-
orem autem produnt malitiam, dum quod Præceptores mei dixerant:
thesin de logica & metaphysica veritate notitiæ impiorum esse demon-
stratam: ipsi ut haberent, quod transmittere & quod sua censura vexare
possent, pervertunt, ac si dixerint, *thesin logice & metaphysice esse demon-*
stratam. item, dum detruncant verba Rostochiensium, ut lectori de illa
mente, quam eo ipso iis affingere sategerunt, felicius imponent,
omittentes, quod additum fuerat, demonstratam esse *claris Scripturæ*
dictis ac exemplis, librorum symbolicorum it. & Theologorum suffra-
giis, hæc enim si non omisissent, vel puer visurus fuisset Rostochiensis
non de metaphysica & logica demonstratione esse locutos, cum ex
Scripturæ dictis ac exemplis, ex libris symbolicis & Theologorum
suffragiis instituta demonstratio nunquam logica vel metaphysica dici
soleat, minime vero ab ipsis demonstratoribus ita dici potuisset. Sed
forte tædio *laudis propriæ*, quam dicunt meos Præceptores eo sibi arro-
gasse, legere noluerunt reliqua quæ subsequerentur, indeque propera-
bundi nec noscere neque expendere dignati sunt, quæ tanquam à jacta-
bundis dicta, ecclesiæ & mundo proclamant. Verum legisse ipsos &
intellexisse probe omnia ipsimet diserte fatentur, quando ajunt: *d) Si,*
ut videtur, & uti p. 127 Apologia sua scripserunt, Pharisaicam noti-
tiam appellant veritatem metaphysice & logice, possumus antabaticam
pugnam & oblectationem ipsis concedere; modo ne appellent veram
notitiam theologicæ. agnoverunt ergo quod l. c. Rostochiensis scripse-
rint, veram esse Theologiam metaphysice & logice, non quod ita se
eam demonstrasse jactitaverint, & tamen illud publice his tribuere non
verentur, tantum ut existimationi & fidei horum ægre faceret ipsorum
veritas ac pietas. Neque forte, cum priora typis expressa jamdum &
irrevocabilia fuerant, posteriora post penitiorem considerationem

C

agno-

d) Wiederholte Lehr und Ehren-Rett, p. 144.

agnoverunt, sed in ejusdem chartæ octavâ paginâ posterius habent, in
cujus quartâ prius proposuerant; ut nisi studio voluissent Rostochien-
sibus obrectare, facile potuissent priora corrigere, antequam typis
essent vulgata. Nisi forte piaculum duxerint, eorum quæ *tanta prom-
ritudine & animositate & παρρησία singulari*, pro quibus DEO tan-
quam ab ipso concessis in calce operis e) grates agunt, scripserant,
quidquam mutare. Sed à DEO certe *παρρησία* obrectandi, animus
depravandi, & calumniandi promittitudo non proficiscitur. Cæterum,
cum ex dictis constet notitiam literalem logice veram etiam veram
theologice seu Scripturæ S. conformem existere, non opus erit uberius
deducere, quod logice & metaphysice vera theologice quoque vera
existat, cum id ipse D. Spenerus & alii ab ipso stantes sua sponte etiam
docuerint. Sua sponte vero etiam, patescit, aliorum conceptuum for-
malium, quibus reliqui supra recensiti literalem notitiam sibi sistunt, ex
dictis corruiere fundamenta. Non enim ea imaginaria ex libris effigatio
est verbi interni, juxta *Ræmlingium*: nec enim quidpiam spiritualis
boni in natura superest, indeque omnis etiam spiritualis cognitio ex-
trinsecus, non quidem ex quibuscunque libris, sed ex dictis καὶ ἐξ ὧν
libris sive Bibliis Sacris acquiritur. nec imaginaria ea effigatio saltem
est, sed ipsa mens DEI menti nostræ in humanis illis ideis communica-
tur. Vnde neque juxta *Lodensteinium* vacua à veritate, re, essentia at-
que spiritu existit literalis notitia. cum enim à DEO producta & divinæ
menti conformis sit, utique plena & fecunda est veritate, re, essentia
atque spiritu, licet homo vacuus maneat sinceritate, rerum coelestium
essentiæ atque spiritus usu atque inhabitatione. Neque quod *Reizius*
vult, in signis saltem subsistit literalis notitia, & non rem ipsam, remoto
velamine, conspicit. sed quam maxime rerum est ipsarum cognitio,
quas non velant sed revelant inseparabiliter sibi nexas literæ, non tam
signa earum quam paranymphe & promptuaria existentes. Quibus
igitur inhærere, neque unquam ab iis discedere utique necessarium est.
non tamen igitur literalis notitia in eo saltem consistit, ut literæ inhæ-
reatur, quæ *Poireri* est sententia, siquidem mentem divinam his literis
expressam, non humanas saltem sive literas sive ideas, referre notitiam
D. S. literalem, evictum sit. Vnde neque *Arnoldina* fictio phantasma-
tum, & verbum *θεορνεύσις* viris plagio surreptum literalem hanc noti-
tiam constituit, cum tantum absit, ut suffuretur aliorum prophetarum

ver-

Reliquorum
circa
formam
N. L.
dissensiones.

e) p. 179.

verbum, qui ex eorum lectione & auditione notitiam divinorum sibi comparat, & per id cum aliis ipsam communicat; ut non nisi per hanc divini sermonis literam, & semper quicumque eam vel legunt hodie vel audiunt, existant *Deo fidem* à DEO eruditi, non ipsi sibi met phantasmata fingentes. Rationes interea quibus singuli suas hypothesen stabilire laborant, diductius excutere, prolixum nimis esset, & forte superfluum, cum & ab aliis jam id præstitum, & ex dictis cuilibet facilius esse queat eas dissolvere. Arnoldi interim huc facientia potiora argumenta refutata legere potes à Theologo Celebratissimo & Meritissimo D. Sal. Ern. Cypriano f). Vti *Poireti* rationibus pro sua sententia adductis convellendis maxime proficuum operam impendit sæpius laudatus Primarius in Patria mea Theologus D. Mich. *Ferretius* g). Cum iis postremo qui literalem notitiam nuncupant puerilem circa verba accurate ediscenda, citra veri sensus respectum, occupationem, rem nobis plane nunc non esse, ab initio statim sumus professi.

§. III.

Sed properamus ad FINEM notitiæ hujus literalis considerandum, id nempe, cujus gratiâ ea est in mente humana. Sua sponte veropatefcit, duplici ratione ipsum considerari posse, vel ex intentione producentis & conferentis notitiam, vel ex acquirentis eandem consilio. Prior respectus dubio procul potior existit, siquidem ab agente effectus ut naturam suam ac indolem, ita accommodum huic finem nanciscitur potius, quam à recipiente. Neque tamen posterior finis consideratio omittenda plane est, cum utique acquirentis intentio & rei ad finem destinatum prosequendum proclivitatem reprimere, & agentis intentionem pervertere queat. Est tamen *ex intentione DEI* finis proximus *ex intentione* hujus notitiæ, qui semper obtinetur in omnibus qui notitiam accipiunt, *ne DEN* qualem vulgo *internum* finem nuncupant, *instructio hominis de vera salute & vera ad eandem via.* eaque talis, quæ una semper vires ad eandem ingrediendam offerat ac præhibeat, *viva* adeò, *efficax* & in se suaque natura per totam hominis vitam semper *salutaris* atque *sufficiens*. Interest enim justitiæ Divinæ serio agere, quicquid agit, nec minori,

C 2

quam

) In den *Allgemeinen Anmerkungen über Arnolds Kirchen und Ketzer Historie* editionis tertiæ Vorbericht p. 15. sqq. in ipso opere p. 30. sqq. p. 53. f. p. 223. sq. p. 231. passim.

g) in *Selectorum Theologorum brevuario*, P. II.

quam par est, efficacia donum quodeunque creaturæ concedere. Si vero notitia non perfecte instrueret non solum de omnibus ad salutem necessariis, sed etiam ita, ut vires ad assequendam illam una præberet, vane DEVS & incassum operaretur, cum homini nullæ per naturam ipsius vires hic supersint, adeoque in se ipsum pariter atque creaturam injustus existeret, quod blasphemum etiam cogitare de summo Numine. Interest vero etiam sapientiæ Divinæ ea homini concedere quæ ad gloriam Majestatis ac Bonitatis Divinæ cum creaturis communicandam facerent, quapropter homines creaverat & lapsos restituere decreverat, qui finis est *ultimus* ac supremus uti omnium Divinarum extra essentiam SS. Trinitatis operationum, ita & hujus actionis. Interest misericordiæ DEI homines ex miseria sua ad salutem reducere, quæ salus hominum *intermedius* finis existit notitiæ hujus ex sacris literis homini concessæ, uti omnis Divini ad homines sermonis. Vti igitur non potuit non instruere homines, ita non nisi salutiferam & ad se salutariter agnoscendum & amplectendum sufficientem atque efficacem dare potuit instructionem. Clarissime hoc, ni fallor, Apostolus comprobat, qui cum dixisset *DEVM manifestare per Apostolos odorem cognitionis sui* quovis in loco, subjicit: *Christi bonus odor sumus DEO.* non ὁσμήν saltem, sed εὐωδία bonus salutaris odor. salutifera cognitio Christi est, quam spiramus, qua noscendum, gustandum & olfaciendum Christum præbemus, DEO, ad voluntatem DEI justam, sapientem, misericordem. idque sine discrimine, & *in iis qui salvi sunt, & in iis qui pereunt.* Ex DEI consilio semper bona, pulchra atque salutaris est cognitio. Ut vero salutifera semper & efficax sit hæc instructio, cum tamen violenta non sit, sed indoli rationali creaturæ liberæ accommodata, certis gradibus ac ordine ad fines ultimos assequendos manuducens, ut ei tamen semper resisti queat, hinc finis itidem *propinquus*, à DEO quidem æquè seriò intentus, salvâ tamen rationali hominis indole relicta, non apud omnes obtentus nec obtinendus, qualis *externus* vulgo dicitur, est ipsa hominis in salutem viam conversio, & virium eam ingrediendi productio, ipsiusque salutis inchoativa collatio, *ut homo seu interpret* DEI etiam, (quanto vero magis Christianus alius quicumque?) *perfectus sit, ad omne opus bonum perfecte instructus.* Sigilla-
 * Tim. I. 9. tim notitiæ literalis legis ex consilio DEI finis *) est expergefacere, *ter-*
 Rom IV, 15. *rere*, concutere hominem, & ad Christum compellere; notitiæ literalis
 Gal. III, 14.

Pf. CII, 19.

Prov. XVI,

4.

1 Cor. I, 21.

2 Tim. III, 15.

2 Cor. II, 14.

15.

2 Tim. III, 17.

*) Jerem.

XXIII, 29.

1 Tim. I, 9.

Rom IV, 15.

Gal. III, 14.

ralis

ralis evangelii vero †) fidem conferre, *regenerare*, dare Spiritum Sanctum & vires supernaturales mortificandi carnem & ambulandi in nova vita, *sanctificare* adeò, & mystice DEVM homini *unire*. Qui enim ipsius legis atque Evangelii fines existunt, illi etiam sunt notitiæ eorundem, cum ipsa non nisi mediante notitia ad fines suos provehantur. Hæc vero notitia, tamen ei resistitur, ne attingat hosce fines suos, nihilominus gratia ††) est, licet *εις νεκρῶν* & frustra accepta ex hominis culpa. Quot vero modis repugnetur efficaciae notitiæ hujus, prolixum nimis foret uberius enarrare. uti contra illam repugnantiam, quæ obstat, quo minus hæc ipsa literalis notitia acquiratur, plane non respicere possumus, cum notitiam hic non aliter consideremus ullam, nisi conformem sacrae scripturae sive logicè veram. quam quicumque possidet, eum oportet non repugnasse operanti eatenus Divinae gratiæ. Cumque piorum quoque notitia non omnis vera existat, patet repugnantiam hanc aliam plis cum impiis communem, aliam tamen etiam impiis peculiarem existere. Illa vero repugnantia, qua efficaciae obstat notitiæ jam acquisitæ, præsertim ne contritionem, fidem, regenerationem & primos renovationis gradus producat, solis perseveranter impiis propria est. Quo autem loco intentio acquisituri notitiam hanc habenda sit, paucis adhuc disquirendum. Ita enim finis hujus notitiæ, *respectu acquirentis* eandem, varius esse potest. Paucissimi forte cum *) Thessalonicensibus & Berrhoënsibus ut DEI verbum statim accipiunt verbum auditum lectumve, & ita tractant ac scrutantur, ut de Divina mente se instruere intendant. Plures, vel ut curiositati suæ satisficiant, vel ut sit unde se etiam horum notitiâ efferre queant, vel etiam ut ludibrio habeant S. Literas, vel ut commoda hujus vitæ, victum, amictum, honores, opes sibi felicius acquirant, notitiam Divini sermonis sibi comparant. licet, ut Sauli asinas quærenti regnum obtigit, ita & his mundana quærentibus, inenarrabili DEI benignitate, multoties inveniatur regnum coelorum. Obstat tamen multoties perversos hosce hominum fines, quo minus vera D. S. notitia acquiratur, dum suis libidinibus homo S. Scripturas omni opera accommodat, nemo negaverit. Multo vero magis etiam obstat, quo minus in ipso notitiæ hujus studio efficacia notitiæ jamdum etiam acquisitæ se exferat. Atque uti hinc prodeunt *CHristum specietenus predicantes*, uti *ad invidiam* aliorum aut *ob contritionem*, ita & per ambitionem aut propter externa commoda atque

†) Joh. XVII,

20,

1 Pet. I, 23,

22. 25.

Gal. III, 5.

2 Pet. I, 3. 4.

Joh. XVII,

17.

††) 2 Cor,

VI, 1.

finis
hominis.

*) 1 Thess. II,

13.

Act. XVII, 11.

Phil. I, 18,

15. 16.

opes:

C 3

2 Cor. II, 17. opes : sic illinc nascuntur *heterodoxi, cauponantes & falsantes sermonem DEI, inflati, nihil scientes, sed languentes circa quaestiones & logomachias, unde invidia, contentio, blasphemia, suspiciones pravae*, porro mente corrupti ac veritate privati, EXISTIMANTES *questum esse pietatem*, adeoque falsa statuentes imo & haeretici. Potest igitur utique prava intentio acquirentis notitiam Divini sermonis obstat, quo minus veram acquirat. Nobis vero cum, ut saepius monitum, sermo sit non nisi de talibus, qui notitiam literalem Divini sermonis habent, a) accuratissime differendo, caute distinguendo, argute disputando, nervose scripturas explicando se exferentem, qui integram fidei analogiam sine admisione rejecti ab ecclesia erroris tenent ac proponunt : vel eo ipso tanquam certum supponitur, non semper obstat pravum acquirentis finem, quo minus vera notitia acquiratur. Vti porro non negavero, perversum hominis finem, etiam ubi acquisiverit veram notitiam, efficere posse ut eam depravet, *pervertat in vaniloquium*, indeque neque intelligat quid dicat, neque in quibus pes firmetur, sicque *ὑψῶς* ipsius *ψευδῶν* evadat : ita, si eam non pervertere deprehendatur, perversus hominis finis ex se notitiam nec minus veram, nec salutarem aut efficacem minus efficiet. Imo finis notitiae, ad quem naturā suā fertur, integer semper existet atque unus idemque, quantumcunque diversus existat finis eam acquirentis vel ea utentis. Vti tamen inter ea, quae efficaciam notitiae salutaris in habente eam reprimunt, perversi finis est intentio : ita si eadem ad vitae finem usque perseveraverit, non poterit non finem ut omnium gratiae operum, ita & notitiae hujus gratiosae, summo proximum, palmam aeternae salutis, intervertere, ut DEVS loco coelestium bonorum, quae mediante hac notitia homini restituere intenderat, poenas ei dein admetiatur eo graviore.

§. IV.

ANTITHESIS,

Aberrant igitur & hic à veritate, qui contemptius sentiunt de notitia D. S. literali, ideo quod penes studiorum suorum carnalem habentes scopum etiam reperiatur. confundunt enim finem ac scopum hominis cum fine notitiae. Neque levius errant qui salutarem esse negant, cum simul gratiae Spiritus Sancti eam opus esse negent & non negare non possint, cum tamen ab ea proficisci illam supra sit demonstratum.

a) verba sunt D. Bielefeldii & D. Speneri Partis Prioris § 9 & 8 adducta,

tum. Gravis autem & turpis adv. hanc inprimis doctrinæ hujus partem est Joach. *Langii* hallucinatio, dicentis, *a)* quod à scientia qualis in impio existit, vim convertendi accessere sit vitam à mortuis petere. Neque enim mortua unquam existit notitia divinarum, neque unquam in hac vita ab ea separata est Gratia Spiritus Sancti convertens, regenerans, atque sanctificans, & nunquam non ad finem suum tendit, & eum assequi apta existit. uti negari nequit notitia literalis fines recensitos habere, cum non nisi per eam DEVS homines ad se reducere velit, nisi frustra DEVM Scripturam dedisse vel hominibus locutum esse, aut inanem occasionem saltem verbum internum excitandi à verbo externo dari cum fanaticorum deterrimis velit statuere. Et nisi D. *Breithauptus* malit notitiam literalem ulterius cum notitia legis eodem loco habere, fatebitur notitiam literalem evangelii utique Spiritum S. & fidem & vitam dare, & notitiam literalem legis quoque ad fines suos spirituales assequendos semper aptam natam esse. Reliquorum sententiæ, finem literalis notitiæ clarius innuentium excitationem abditam in corde verbi, hominis ad sensibilia distracti intra cor revocationem, velationem Divinarum, cum non statim resecta facie intueri aut sustinere fulgorem lucis coelestis queamus, & representationem imaginariam eorum, quæ reapse experti sumus, illæ corruunt sua sponte, subruunt in superioribus illarum fundamento, quod erat principium homini internum vel connatum, & ante literam Divini sermonis lectam vel auditam in homine existens, vel saltem non per eam, sed in ea tanquam vehiculo, ut *Langius* loquitur, adveniens. Argumenta singulorum, quæ hic etiam afferunt, pluribus excutere, prolixius foret, quam excretescens jam hæc tractatio permittit. Et sufficienter ea jam à Viris de ecclesia & veritate meritissimis sunt discussa. Quæ ex S. Scriptura afferunt, ea præcedens § monstrare potest non æque omnibus impiis notitiam veri nominis veræque indolis & salutarem denegare, ceu vel solorum locorum 2 Cor. II, 15. Phil. I, 15. 19. cum reliquis collatio quemcunque convincit. *Langiana b)* Loci Phil. 1. depravatio se ipsam convellit. quod cum cuivis mente non corrupta eam legentis non patere non possit, supervacanea nunc impenderetur opera ei prolixius refutandæ.

§. V.

a) Mittelsr. P. II, p. 319.*b)* Mittelsr. P. II, p. 289, 293.

S. V.

EFFECTUS.

Quantumcunque vero Divinus Divinae hujus notitiae finis immobilis semper existat, & eadem per omnem hanc vitam ejus ad assequendum illum efficacia: Neutiquam tamen idem semper EFFECTUS ejusdem cernitur illius literalis pariter ac Divinae notitiae. Ita enim notitiae hujus non causa, non forma, non finis, sed effectus grande illud piorum ab impiis discrimen demonstrat pariter atque constituit. Plena quidem atque perfecta est res antequam effectum producat. Qualis porro res, talis & effectus ejus, nec potest arbor bona fructus pravorum edere. Quid vero perfectius summo Numine? Quis DEO O. M. potentior effectus bonos producere? Et sane quicquid facit, bonum est, & cum spectaret omnia quae fecerat, ecce valde bona fuerant. Nihilominus homo & diabolus effectus DEI sunt. Quid vero istis vel miserius, vel malignius, vel pejus, vel abominabile magis existit? Nimirum ipsa res monstrat, optimae causae optimum effectum evadere posse deterrimum. Adversari voluntati pariter ac sapientiae Divinae tollere creaturarum libertatem & potentia sua absoluta in illos agere, constat vel ex dictis sub auspiciis hujus tractationis. Sponte nempe diabolus malus, liberè homo miser factus est. Neque restituta igitur homini *ad salutem* ejus efficax *veritatis cognitio* cogere ipsum potest, quo minus *ἐκ τῶν* †) *ultra ac voluntarie* adv. illam agere & peccare queat. Effectus sane cognitionis hujus sive notitiae literalis ex ipsius indole non nisi bonus est, tum ratione hominis eam possidentis tum in alios etiam emanans. Homo quicumque hanc notitiam consecutus, certissimum ejus effectum, ratione intellectus, habet instructionem infallibilem de salute sua & vera ad eandem via, quae & *illuminatio* ††) nonnunquam dicitur, licet eo nomine ipsa quoque notitia *) *sapius* venire videatur. Ratione voluntatis **) *pios motus & compunctiones*. In his herbis, †) si libere possint crescere, peculiare jam atque alios legis notitiâ, alios notitiâ evangelii *) *exercente*, illâ *occidentes* & contristantes, hac *vivificos* & erigentes: inde sua sponte surgit *spica fidei* & *inhabitantis* Spiritus Sancti *gratia*, in qua fructus spiritus plenus & varius, ††) Matth. XIII, 8. *alibi centuplus, alibi sexaguplus, alibi trigecuplus, isque aliorum commodis serviens, praelucens nempe aliis tum doctrinâ tum vitâ*. hic *) Gal. V, 22. *) *charitas, gaudium, pax, longanimitas, probitas, benignitas, fidelitas,* **) Luc. XII, 16, 18. *mansuetudo, continentia*. Hic unus talentum sive mina **) decuplum,

†) Ebr. X, 26, conf.

1 Tim. III, 4.

††) 2 Cor.

IV, 6.

Eph. III, 9.

*) 2 Cor. IV,

4.

2 Tim. I, 10.

Eph. I, 18, &c.

**) Act. II, 27.

†) Marc. IV,

28.

Rom. X, 4, 17.

Gal. III, 2, 5.

*) 2 Cor. III, 6.

††) Matth.

XIII, 8.

*) Gal. V, 22.

**) Luc. XII,

16, 18.

plum, alterius quintuplum lucrificat. Hic †) iustitia, vita, salusque †) Ies. LIII, 11.
 æterna. Tales ac tanti sunt effectus notitiæ Divini Sermonis literalis, Joh. VI, 68.
 illic certi & perpetui, nisi in primis herbis, vel in spica germinante Jac. I, 11,
 supprimantur. h. e. nisi instruenti gratiæ & pulsanti ac compungenti
 repugnetur, vel fides etiam ubi adfuerit excutiat, & Spiritus S. expella-
 tur, peccando *ἐκγίγας*. Idem semen verbi, ejusdem efficaciæ, æque
 receptum ac solum atque germinans, in via conculcatur, in petra
 exarescit, sub spinis suffocatur. tantum ergo fructus fert in agro
 bono, h. e. ††) ubi corde bono atque probò suscipitur, vel, ut ††) Luc. VIII
 Jacobus ait, in mansuetudine; quod clarius adhuc Paulus explicat: ubi
commiscetur sermo auditus fidei apud eos qui audiunt. Quæ ipsa Jac. I, 27.
 tamen fides *) gratiâ est data in Christo per verbum auditum. Si igitur *) Phil. I, 29.
 tur fides recepta non fuerit, nec juncta notitiæ sermonis divini, mali-
 gnus **) ager est, qui vires fructus ferendi acceperat, sed mavult spi-
 nas & tribulos ferre, reprobus ergo & maledictioni proximus. Spon-
 tanea est improbi servi ignavia, qui cum ejusdem valoris minam acce-
 pit, eandem cum servis probis notitiam, represserit eam & sudario
 involutam sepoverit. Voluntaria est malitia lucem sub modio abscon-
 dentis. Hinc fit ut non solum gratia illuminans *εἰς γενν,* †) *frustra*, †) 2 Cor. VII, 1.
 æque ac semen vel mina, sit accepta, nec magis quam isthæc verbi audi-
 ti notitia *profit* isti qui audiverat: sed etiam loco effectuum salutarium
 superveniant graviore poenæ. Illaq; igitur ipsa *ἑωδία* Christi ††) quæ ††) 2 Cor. II,
 istis qui servantur effectum ipso est odor vitæ ad vitam, *his* malitiosis qui
damnantur est odor mortis ad mortem. Servus ille qui novit voluntatem
 Domini sui, seque non paravit, neque fecit secundum voluntatem
 ejus, *cadetur* *) *pluries*. scienti enim bonum facere & non facienti *) Luc. XII,
 istud peccatum est. Imo tollitur **) tandem à servo improbo deten-
 tum sine usu in injustitia tamdiu *talentum*. quod & Salomo †) innuere
 videtur, dicens: Lux iustorum lætificabit, & *lucerna impiorum ex-*
tingvetur. Sicque projicietur ††) servus inutilis in extimas illas tene-
 bras, illic erit *sternus atque dentium stridor*. Itane vero, inquires, quod
 bonum erat & ad vitam datum, mors talibus fit? Responsum habe: †) Prov. XIII,
 Absit, sed peccatum, per id quod bonum est, operatum est mortem. ††) Matth.
 Ita licebit enim Apostoli verba *) in materiâ nonnihil diversâ adhibita
 huc accommodare. Uti enim fides verbo audito permixta salutarium *) Rom. VII,
 notitiæ effectuum causa non male dici quoque potest, ita multo magis
 D pecca-

peccatum notitiæ junctum vera imo unica effectuum mortiferorum causa existit.

S. VI.

ANTITHESIS.

Effectus
cum causa
unitas.

Notitia usu
Scripturae.

Aberrare hic quam maximè à veritate literalis notitiæ contemptores, cuilibet facile perspicitur. Imo non erravero, si *παρὰ τὸν ψῦδός* dissentientium & *fundamentum* illius in literalem notitiam *contemptus* dixerò, quod effectum ad ipsam notitiæ, quam solam spirituales dicunt, essentiam atque formam requirant. Hoc enim non modo claris verbis enunciant, sed etiam volunt, dum in impio & relapso lucem divinam abesse dicunt, neque igitur veram ejus statuendam notitiam; dum veritatem veram esse negant, si spoliatur pietate; dum veram negant esse notitiam literalem ratione indolis & efficaciæ divinæ; dum initium illuminationis in regeneratione ponunt; dum Sophiæ internam disciplinam, & inspirationem Divinam requirunt; dum nisi in lumine fidei permaneat, ideas veras animam non producere vel potius in ea non produci statuunt; dum experientiam demum veram notitiā dare asserunt. Potissimum, quod plerique urgent, a) argumentum est ab usu biblico vocabuli *notitiæ*, quo affectum & effectum connotat, imo pro effectu signando adhibetur. Nec quisquam Theologorum orthodoxorum oblitus est, nedum negavit hunc hujus & similium vocabulorum usum sacris lingvis frequentissimum esse, neque nostratibus etiam lingvis & familiaribus colloquiis ignotum. At si quoque recepto loquendi usu vocabulum effectum rei connotet, vel per metonymiam causa pro effectu poni siveverit, igiturne effectus ad essentiam rei constituendam pertinet? Ponitur notitia pro fide, ponitur pro fructu, pro amore, pro experientia. igiturne deficiente fide, fructu, amore, experientiā nulla est notitia? Ratio suppetit, cur *docendi* & *noscendi* vocabula sermone DEI effectum sapius connotent vel pro eo ponantur; quia nempe doctrina & notitia Divinorum, non, ut in humanis solet, idealem saltem perceptionem rerum noscendarum suggerit, sed vires inseparabiliter una præstat res cognitæ statim acquirendi, amplectendi, amandi, iisque fruendi. igiturne autem virium istarum receptio ad essentiam notitiæ pertinet (sine qua tamen effectus non sequitur)? an si ea desit, ideo efficax, minus minusque vera vel divina est notitia? Supra vero vidimus, Scripturam sensu proprio & primario etiam *noscendi* vocabula adhibere.

a) vid. *Langii* Antibarb. p. 39. 49. 239. sq.

adhibere. neque tamen superficialiam & merè idealem sed efficacem innuere notitiam, licet effectu non stipatam. Sane enim quod effectus destituitur, non ideo existit inefficax, siquidem causa efficacissima, etiam in actu producendi effectum constituta, impediri queat, quo minus effectum assequatur, integra manente ipsius virtute atque efficacia. Præstantissimus artifex non tamen ex quovis ligno poterit exsculpere Mercurium. Hominem vero in conversionis negotio trunco etiam existere deteriore, pueris quoque notum est, cum etiam resistere, & morose ac perseveranter resistere queat. Quid mirum ergo divinam & efficacissimam notitiam suam non semper effectum assequi? Annon vero iniquum & inconveniens, deficiente ob malitiam hominis effectu, notitiam incompletam, infœcundam, inefficacem, non Divinam, non Spiritualem arguere? Aut cur tropicus *notitiæ* usus naturali atque proprio præfertur, eo usque, ut ubi metonymico sensu nulla DEI est notitia, i. e. nulla fides, nullus amor, nulla fruitio DEI, illi omnis notitia Divina fidem, amorem, fruitionem, producere apta ac prona denegetur, cum tamen uterque significatus scripturis sacris usitatus sit? Ratio alia vix reddetur, nisi dogmata nova cudendi aut contradicendi cupiditas. Si Apostolus †) mendacem dicit, qui se fert regentium ac fidelem, †) 1 Joh. III, 4. 3. dicitque se DEVM nosse cum præcepta DEI non servet: ideone notitiam, divinam virtute fidelem agnitionem fidemve & præcepta servandi facultates daturam, ei denegat? ideone ad notitiæ fidelis essentiam requirit præceptorum DEI præstationem? Imo requirit testimonium effectus de causa, sicut Jacobus: ††) ostende fidem tuam ex operibus. & ††) Jac. II, 18. vel ideò hominem istiusmodi mendacem appellat & in quo non est veritas, quod se ipsum fateatur nosse DEVM, neque tamen vivat secundum illam notitiam, neque in virtute ejus incedat, ex eave servet præcepta DEI. sed fallat eam, denegat opere, & effectu privet, adeoque †††) mentiatur primò opere exequens deteriora, cum rectiora sciat, †††) conf. dein etiam verbo notitiam fidelem professus, cum destituatur fide. uti Iac. III, 14. & idem Johannes notitiam pro fide vel fruitione DEI acceptam plane denegat *) peccantibus & non amantibus. Sed de his fusius S. V. *) 1 Joh. III, 6. 17, 8. D. Fechtius in peculiari egit dissertatione a) quam studiosus lector utiliter conferet. Idem sæpius quoque ostendit Paulinum **) locum, quem D. Breithauptus b) toties urget, quo plane nihil relinquat Apostolus ipse INITII veri in cognoscendo, quod impiis pertinacibus

D 2

cibus

a) De Notitia Christi cum observatione mandatorum ejus conjuncta, hab. 1710.

cibus tribuere liceat : nequaquam id evincere quod inde deducitur. Sane dum Apostolus *secundum quid* notitiam denegat, nequaquam *absolute* eam denegat. Non inquam negat inflatis veram notitiam, dum dicit *οὐδὲν ἔγνωτε*, addit enim *καθὼς δὲ γινώσκει*, adeoque negat saltem illud *καθὼς*, negat tali veræ notitiæ verum & rectum usum. Cognitionem v. i. inflatis istis secum communem adeoque æque veram tribuit, cum vero isti ex notitia sua argumentum caperent se præ aliis efferendi, ait eos *nondum quicquam nosse*, sicut *nosse conveniens erat*. Ita nimirum *decebat* omnia nosse non ut inflaremur, sed ut eo ædificaremus. tantum abest, ut Apostolus impiis istis nihil initii veri relinquat in cognoscendo, ut non modo integram notitiam veram iis relinquat, sed etiam aperte tribuat. Certe enim qui rectum rei usum alicui denegat, is rem ipsam possideri agnoscit. Quod cum addat : *Omnes habemus cognitionem*, tribuit sane iis communem secum notitiam. Nec enim ulla cogit necessitas ironiam hic Apostolo affingere, cum & ab initio epistolæ hujus, & in progressu †) sæpius, non modo concedat notitiam qua se jactitabant, sed & eam ipsam qua intumescabant notitiam à Spiritu S. acceptam esse inculcet, eoque argumento à concepta inde superbia dehortetur. Quod vero Johannes peccantibus DEI notitiam metonymice dictam denegat non certe eo omnem veram ac divinam notitiam denegat. Judex vivorum ac mortuorum *) jurato asseret se non nosse impios, imo dicit se *nunquam* nosse : *οὐδέποτε ἔγνων ὑμᾶς*. Absurde vero exinde CHRISTO omnis vera illorum notitia negaretur. imo impie assereretur eos judicare quos nunquam nosset. Quæ de evangelica notitia, agnitione, veritate & gratia toties repetit S. R. Abbas Breithauptus, ipsimet profecto inexplicabilia existent. Ait c) *vere cognoscere*, quod ipsi est evangelice cognoscere, esse *verbi litera vere* uti per *receptum una spiritum*. Spiritus vero siquidem, dicente Paulo, non recipitur nisi per evangelium sive prædicationem fidei, ante Spiritum per fidem receptum & inhabitantem gratiam nulla erit vera cognitio. Hinc si explicatur dictum Johannis : *qui peccat, Deum non vidit nec usus per inhabitantem gratiam recte verbi litera cognovit* ; (inhabitante gratia enim qui gaudet non malitiose peccat) nullus dissensus est. Hanc vero cognitionem solam veram & spiritualem D. Johannes nunquam asserit, qui non nisi de illorum qui se regenitos ferebant notitia loqui-

†) 1 Cor. I, 5.
17, 7.
conf. c. XII,
21, 6.

*) Matth.
XXV, 12.
VII, 23.

Notitia
Evangelica.

1 Ep. III, 6.

c) Epistol. Anti-Pelag. P. II. p. 75.

loquitur. Est hæc notitia effectus Spiritus inhabitantis. is receptus est per prædicationem evangelii. hoc igitur ante erat cognitum quam reciperetur Spiritus S. Hæc autem cognitio verane dicenda an falsa? At falsa Spiritum S. dare non potuit. & neque alia eum dare potuit quam quæ complete vera. Hinc spiritualis etiam fuit, quomodo enim naturalis Spiritum dare potest? Aut alio utique sensu hæc notitia vera & spiritualis est, quam illa quæ est effectus ejus, altera enim ex gratia assistente altera ex inhabitante æstimatur. Non ergo effectum evangelico demum vera est notitia, & quæ per Spiritum receptum litera recte utitur, sed manifesto etiam quæ Spiritum dat. Hinc alibi *d*) ait: *Efficacia Divina verbo indita nisi in animo admittatur, notitia ex verbo hausta non est veri nominis notitia & destruitur parte sui potiore.* & negat illam efficaciam admissionem sibi esse *praxin activam*, qualem requirere alias videbatur & qualis revera est ex gratia inhabitante. De efficaciam etiam in intellectu admissione se loqui prodit, dum *e*) *aliâ* INTELLECTUS *potentiâ quam humanâ verbum DEI cognoscendum* asserit. Vbi iterum nullus dissensus. Hic vero gratis rursus ponit, *f*) quod *impius ne admittat quidem istam δὲ ἀπὸ τοῦ θεοῦ ad SPIRITUALITER COGNOSCENDAM mentem divinam.* nec nisi precario & ex sua hypothesi asserere potest, *g*) *PRAXIN PASSIVAM, quæ verum cognitionis actum antecedat, consistere in efficacia verbi COMPLETE, (qua intellectum & voluntatem) admittenda, ut (Gal. IV, 9.) homo ipsum cognoscendâ actum verum assequatur eatenus, quatenus se per Spiritus Sancti gratiam Evangelicam efficaciter à DEO agnosci patitur.* Si quæris unde probet, quod impius non admittat δὲ ἀπὸ τοῦ θεοῦ illam, duo videtur ejus rei asserre fundamenta: (1) quod repugnet, *h*) *libere* enim esse recipiendas vires spirituales, quod sit voluntatis emendatæ, quam impius non habeat. (2) quod notitia *i*) detur verbi DEI in impio sine efficaciam illa admissione. ambo controversa. Prius: ita enim sæpius monstravimus impium eo ipso, dum intellectu notitiam literalem & legalem suscipit, admittere in intellectu verbi & Spiritus Sancti efficaciam, & certum est libere admittere, tamen sine prævia electione voluntatis, nam utique libere aliquid admitti potest & tamen sine electione. ut non curate asserat S. R. Abbas *sine electione non posse libere recipi vires spirituales.*

Libere
recipienda
notitia.

D 3

Cœcus

d) Epist. Antipel. P. II. p. 8. sq. 99. sq. *e*) p. 7. lin. 3 à fine. *f*) p. 7. med.
g) p. 79. *h*) vid. p. 89. *i*) *passim*, v. p. 84. sq.

†) Joh. IX,
6. 7.

*) Act. III,
6. 7.

Cæcus †) à CHristo videndi facultatem libere accipit, attamen sine electione. libere claudus *) à Petro ambulandi vires recipit, itidem sine electione. Multo minus autem ad vires spirituales recipiendas electio requiritur, nisi Pelagianismum proderet velit. Quæ enim non cogniti electio? Quæ spiritualium virium, antequam admittæ, cognitio? Quæ earundem sine gratia admissio? Nisi ergo velit electionem naturalem virium spiritualium, statuere, aut quod absurdum, vires spirituales ante vires spirituales in infinitum admittere, concedet vires spirituales libere & tamen sine electione admitti posse. Vt ergo in intellectu libere admittantur, emendatione voluntatis opus non est. Nec eo tribuitur intellectui directio à DEO immediata & irresistibilis, & potentia DEI ordinata tollitur. Nec è sententia nostra Prædestinarianismus fluit. Ea enim haud dubie sententia propior est Prædestinarianismo, quæ potentiam DEI ordinatam tollit, & operationem ei irresistibilem tribuit. Quæ vero sententia DEVM facultatum naturalem naturam migrare statuit, ordinatam utique potentiam tollit, & irresistibilem substituit. Talis vero est D. Breithaupti sententia, quod pace ipsius dixerem. Nam in mente naturali intellectio pariter objecti intelligibilis, atque volitio boni agniti actiones sunt, vel, si malis, potentia nullius imperii capaces, adeoque summe liberae, eadem tamen summa necessitate operantes aut productæ. Objectum intelligibile præsens non possumus non intelligere, & bonum agnatum non possumus non velle. E contra imperii capaces & nulla necessitate operantes potentia siue actiones sunt in intellectu consideratio, meditatio, in voluntate affectiones variae. Jam si DEVS sui sermonis veram notitiam intellectui dare nolle, nisi directio à voluntate ad admittendam divinam efficaciam: migraret ordinariam intellectus legem, qui cum omnia intelligibilia sibi oblata inevitabiliter & necessario intelligit, sola divina non intelligeret sibi quam proxime obversantia, sed opus prius haberet voluntatis determinatione ad admittendam efficaciam veræ cognitionis productricem. Hoc vero cum ipse S. R. Abbas statuatur, quam prope à Prædestinarianismo quoque absit, ipse viderit. Naturæ humani intellectus accommodatius est, ita ei divinorum offerri notitiam, ut cum eâ simul ac immediate offeratur facultas eam accipiendi, eaque aded æque libere sine ullo imperio cuiusvis, & æque necessario ac inevitabiliter, ac humana quæcunque, recipiatur. Et ita potentia ordinata DEVS procedit, accommodata naturæ intellectuali. Quod si de consideratione

deratione vero ac *meditatione* Divinorum loqui malit, sunt istæ utique actiones intellectui à voluntate imperatæ. & certum est, si eo fine imperatæ sint, ut ex S. Literis tanquam DEI verbo notitia nos ad salutem instructura hauriatur; id fieri non potuisse nisi à voluntate emendata. Vti vero eadem curiositatis gratiâ, vel ob panem lucrandum, à perversissima voluntate imperari potuerunt, ita hoc tamen non obstat quo minus in intellectu doctrina una cum supernaturali eam recipiendi potentia acquiratur, siquidem eo propius accedatur intellectu ad divina, eo fine ut intelligantur data, & se nunquam non revelantia. Et eo ipso, dum considerant impii & meditantur Divina, ceu sapius dixi, non repugnant, sed eo liberiores viam pandunt *ἡ δυνάμει* spiritualiter cognoscendi mentem divinam. ei enim ex parte intellectus non repugnatur nisi aut per præjudicia ideæque falso præconceptas, aut per defectum lectionis vel auscultationis. his vero contemplatio & meditatio SS. literarum è diametro obstat. Quod si ergo impii admittunt efficaciam divinam, admittunt etiam ipsam veram Divinorum notitiam, spirituales eam simul atque literalem. & ruit denuo prius sententiæ contrarium asserentis fundamentum. *POSTERIUS* non minus ruinosum est. *Notitia sine* Dari enim notitiam verbi DEI in impiis *ἡ δυνάμει* *admissione* cognoscendi illud, ipsimet adversatur, dum aliâ *ἡ δυνάμει* *admissione* *Spirit. S.* *intellectus* potentiâ quam humanâ verbum DEI cognoscendum agnoverat. Si sine admissione efficaciz in voluntate eam dari dicat, plenior erit consensus. sufficit enim efficaciz in intellectu admissio, ut veram impius quoque habeat verbi DEI notitiam, parte sui potiore ita utique gaudentem. His si conferam, quod ait S. R. Abbas, *k) litteræ & lex non ad naturam, verum ad supernaturalem gratiam suo pertinent modo, licet immaturo*: existimarem eum à prisca sua sententia haud parum recessisse, & impiis, quibus literalem notitiam tribuit, supernaturalem eam & spiritualiter gratiosam jam concedere, licet immaturam. At passim monstrat se nihil quicquam veræ notitiæ impiis tribuere, sed saltem præter regénitos illis, qui in gradibus ad conversionem constituti, & quamdiu in iis constituti sunt. Vtique igitur impiis notitiam verbi DEI tribuit, sine omni admissione efficaciz in intellectu etiam: ubi enim adesset quidquam admissæ efficaciz, eatenus eam diceret veram. Cognoscetur ergo secundum ipsum verbum DEI etiam potentiâ intellectus mere humanâ. Ita

mentem

k) vid. Epist. Antipel. P. II, p. 80.

*Effectus ad
notitiam
necessitas*

mentem DEI, & ea quæ spiritus sunt, capit etiam merus homo. alias enim cuiusque alius potius quam Divini verbi notitiam haberet. Quod annon ipse est Pelagianismus? Et quomodo secum ipsis convenit verbis Theologi? Veram autem & spiritualementem dum negat illam notitiam, ex effectu solo revera omnem notitiæ veritatem & spiritualitatem, non ex objecto, non ex causa, metitur, quicquid etiam contra dixerit. Hinc negat impios admittere *δυναμιν* cognoscendi spiritualiter, quia nullus penes ipsos effectus. hinc in gradibus conversionis constitutis concedit veritatem & gratiam incompletam & immaturam, quia aliqui penes ipsos effectus. hinc denique *verum* cognitionis actum antecedere dicit *completam* admissionem efficaciam verbi, ut penes regenitos demum vera sit notitia, quia plenus est effectus, quia se per Spiritus Sancti gratiam evangelicam efficaciter à DEO agnosci patiuntur. Sicque patet etiam quod requisita ipsi toties tanquam potior & formalis notitiæ pars *efficacia* admissio, rectius ex ipsius mente diceretur *effectus* admissio. nec sit ipsi efficacia quædam quam evangelica. h. e. effectus non nisi post acceptam fidem. Clare hoc etiam innuit singularis ille quem assertit l) Syllogismus: *Q. notitia, etiam post notitiæ abusum, ipso illo tempore, quo penitentia & fidei homo repugnat, eam tamen indolem ex ordinatione Spiritus S. retinet, ut ducere eundem ad penitentiam & fidem, tanquam semen fidei perpetuum, debeat; ET AB HOMINE, cujus est notitia, HAUD DETINETUR ET IMPEDITUR, quo minus efficaciam illam possit exerere; ea est vera & spiritalis notitia.* A. E. Fateor, vix oculis meis fidem habeo an recte legerint, vix calamo an transcripserit recte. Persuadere mihi non possum à viro tanto, viro gravi, in re seria, prodigium tale argumenti potuisse procudi. Toties Ven. Præceptorem meum fallaciarum coarguit. Ille syllogismus fallaciarum prope omnium quædam est colluvies, ceu lectori cuilibet manifestum est. Manifestum est etiam, quod ex effectu solo veritatem notitiæ æstimet, si sc. homo non impediat eum. Et quod non nimis dixerim, asserendo quod neque à causa veram eandem & spiritualementem dicendam censeat, ipsius quoque verba ostendunt, dum ait: m) *DEVS si repugnantissimis quotidie verbum suum in memoriam revocat finem ad salutarem, hinc nondum est notitia ad salutem accommodata, seu vera & salutaris. Nam DEI est quidem verbum, sed DEI non est notitia,*

l) l. c. p. 73. l. (5)

m) p. 73. l. 9.

notitia, spectata subjective: HÆC nempe EST HOMINIS, & talis quidem, QUALITER homo Divina efficacia gratiam è verbo, per recipiendi modum, ADMITTIT, vel incompletam magis aut minus, vel completam atque operantem. Prolixior fui in his deducendis, cum incredibile videri posset Theologum notitiam, quæ Spiritum S. dat certe dare debet, negare veram esse, spiritualement atque evangelicam. hominis contra five actionem seu passionem, admissionem nim. efficaciam, effectum illius notitiæ, solam dicere veram spiritualement & evangelicam cognitionem. Ludicra vero saltem est distinctio, quam affert, m) inter *DEI verbum cognitum & verbi notitiam divinam*. Verbum enim à DEO in memoriam quotidie revocatum quid aliud est, quam verbum cognitum? Verbum divinitus cognitum quid aliud est quam notitia verbi divina? At æternæ veritatis canon est quod effectus non sit nobilior sua causa. Si ergo effectus dici meretur vera notitia & spiritualis, multo magis producens eum literalis illa notitia vera erit & spiritualis. Aeterna quoque est effectus à causa distinctio, nec unquam fieri potest ut effectus ad causæ suæ essentiam complendam requiratur. Nisi enim completa fuerit causæ natura nunquam effectum producet. Hinc deficiente quantumcunque effectus, non ideo causa in sua essentia natura ac indole minus integra existet. ceup. a. § II jam evici. Et potuerat S. R. Theologum à sua sententia avocare vel ipse ille quem citaverat n) Pauli locus Gal. IV, 9: *Nunc vero noscentes DEVM, quin potius cogniti à DEO, quomodo revertimur retrorsum ad infirma & egena elementa?* Vbi enim ait Apostolus, quod non amplius noscant, quamvis relapsos eos dicat? Quin potius cum ante ignorasse ipsos DEVM v. 8 dicat, NUNC EOS NOSSE dicit. Si tantus usus esset doctrinæ de falsâ irrogeniti & relapsi notitiâ, quomodo potuisset Apostolus dicere ipsos nosse, & non potius testari quod veram notitiam dudum amiserint? Certe ignotum fuit Paulo dogma quod effectus demum veram notitiam constitueret. Certe igitur vera semper est & spiritualis notitia quæ Spiritum dat, quamvis ille non ad inhabitandum admittatur. Verum cum notitia evangelii Spiritum saltem det, non vero legis notitia, hæc saltem non ante vera ac spiritualis erit, antequam per fidem & effectum evangelicum fuerit stabilita. Sed vidimus, legis quoque literalem notitiam merito Christi nobis partam, Spiritus Sancti applicatrice gratia in nobis produci; objectum

E

legem,

m) conf. Epist. Antipelag. P. II. p. 85. n) Ib. p. 79.

Notitia
legis.

legem, ipsi Apostolo Spiritualem dictam, habere; ad salutem hominis destinatam esse; & spirituales effectus producere aptam: quidni ergo & illa spiritualis sit atque vera, antequam produxerit effectus, vel etiam si ob repugnantiam producere non potuerit? Quod vero D. Breithauptus innuit^o) locum Luc. XII, 47 de notitia legis agere, ratio ab ipso adducta non evincit. Non sane, quod vult S. R. Abbas, poenæ formido ex salvatoris mente nexum notitiæ servi & requisitæ ex notitia pietatis constituit, sed potius juxta v. 42 *πίστις & φρόνησις* h. e. vires spirituales. Ex his vero cum se non pararit ad notitiam voluntatis Domini, poenæ non formido sed justum decretum ipsi pro facinore & post illud statuitur. & v. 31 comprobatur hoc, non refellit. Objicit *Languis*: p) *Neceſſe eſt, ut quod in applicatione effectum suum præſtare debet, habeat veram formam suam intrinsecam, veram essentiam & essentialem indolem. hinc quando salvator ait huic notitia deesse effectum, eam accusat defectus essentialis.* digna profecto barbaro toties stupente argumentatio. Quia quod effectum præstare debet plenam necessario habet essentiam, ergo cui effectus deest, id non plenam habet essentiam. Ergo effectus pertinet ad plenam essentiam, ergo cum etiam ante effectum plena est essentia, plena est antequam plena est, & rursus non plena est essentia cum plena est. Dum ait *ignis non lucet, ergo nec ardet*: crederes virum nunquam vidisse fornacem nisi pellucidam, in qua semper viderit ignem lucere, nec unquam huic philosopho in cinere latebit ignis. Quando Paulus vero literam seu legem^{*)} occidentem dicit, non ideo spiritualem negat esse, addit †) enim non modo qua ratione occidat, nempe per condemnationem, sed Romanis quoque & Galatis fufus ††) explicat processum quo lex occidat, ut nihilominus verum sit, quod spiritualis ea & ad vitam data existat. Quando vero literalis notitia, effectum destituta, vocatur occidens & damnans, non sane eodem id fieri potest sensu, quo Apostolus legem ita dixerat. licet parili ratione homini in mortem æternam & graviores poenas cedat, qua lex in contritionem, nempe ob peccatum. Irritam hinc fieri & inutilem, imo noxiam literalem sive legis sive evangelii notitiam, ipse Paulus nos in theſi docuit. Quod cum & S. V. D. Fechtius non semel sed semper asseruerit, mirum, D. Breithauptum sibi perſuadere q) ac si vi argumentorum suorum coactus demum id faſſus sit. Attamen, si penitus

*) 2 Cor. III,

6. 7.

†) v. 9.

††) Rom.

VII.

Gal. III, 21.

24.

*Notitia
inutilis,*

o) l. c. p. 16. p) Mittheilte, P. II. p. 287. q) Epistol. Antipel. P. II. p. 84.

penitius rem examino, existimat Ven. meum Præceptorem eo sensu inutilem dixisse notitiam cui repugnatur, quo ea non viva non efficax, adeoque non Divina, non spiritualis, non vera amplius existeret, ut primum ei resisteretur. Sed hoc neque tum concessit D. Fechtius, neque concedet unquam. Inutiles eventus notitias cum asserit, non ideo formâ, indole, sine inutiles statuit. Sine effectu cum sunt ob repugnantiam, non ideo sine efficacia sunt per suam naturam. Nimirum non possunt non dissentientes, admissio uno inconvenienti, dilabi ad plura. Hinc dum effectum ad essentiam notitiæ veræ requirunt: illam notitiam, quæ effectu destituitur, neque eum producere aptam nonnunquam statuunt. Vidimus p. a. verba D. Breithaupti *DEVS*, dicentis, *r*) *si repugnantissimis quotidie verbum suum in memoriam revocat finem ad salutem, hinc nondum est notitia ad salutem accommodata, seu vera & spiritualis.* Ejusdem verba sunt: *s*) *Falsum est, quod notitia impiorum, ut impiorum, sit medium verum & causale fidei.* Quæ addit: *Nihilominus est manetque apud impios medium verum & causale fidei ipsum Verbum DEI, ex litera verbi cognitum, plenam efficaciam in se semper retinens, quod non suscitât notitia impiorum pertinacium, sed Spiritus S. per notitiam denuo pœnitentiam & fidem intendens; fateor si apud Arnoldum, vel Weigelium legerem, cum ante dictis conciliare possem, ea vero offendens apud Theologum, quem à fanaticismo alienum æstimo, plane non intelligo. Quodnam quæso illud verbum DEI ex litera Verbi cognitum, apud impios manens & medium causale manens, quod tamen non est notitia impiorum? Quæ illa suscitatio verbi cogniti ex notitia? Non assequor. Ratio vero, quam subnectit, cuius notitia impiorum non sit medium causale fidei, quod *resistant Spiritui S. tanquam causæ efficienti, resistant ipsius & verbi efficacia quatenus recipiende, tanquam causæ formali*, ea quidem evincit notitiam istam EVENTU non esse medium fidei causale, quod nemo negat, non vero eam INDOLE sua tale non esse, nec notitiam esse ad salutem accommodatam. quod & qualis ea nihilominus perseverat. Est vero hic rursus quod mireris Langii impudentiam, S. R. D. Loescherum clamantis *t*) per calumniam prodere quod *statuatur ex verbo DEI sumpta pura doctrina in homine nihil spiritualis ad conversionem & salutem ejus producere, sed aliam à doctrina distinctam gratiam convertere.* Ipse Langius,*

E 2

si Theo-

r) l. c. p. 73. *s*) p. 84. 85. *t*) Creutzreich. p. 220. sq.

si Theologus ille longe meritissimus nullicunde quod prodiderat probasset, dum negare vult ab eo verè prodita, ea comprabat suismet deliriis. Ait: *Dum dicitur: Gratia DEI nos salvos facit, verbum DEI nullo modo excluditur sed potius includitur, siquidem illud est VEHICULUM ET MEDIUM communicande gratiae.* Annon quæso maxima est distinctio vehiculi & advenientis in eo? An vehiculum an in eo vectus princeps hominem ad quem venit beat? An vehiculum medicinæ, ut dicitur, an in eo assumptum medicamentum juvat ægrotum? An ergo verbū DEI vehiculo Gratiæ convertentis & juvantis comparatum dicitur ipsum producere aliquid spiritualis ad conversionem & salutem? Sed illud etiam *medium* appellat. At quantumcunque *efficax medium* illud appellet, *verum* tamen & *causale* medium eo ipso non dicet, quod vehiculum dicit. At neque dixerat D. Lœscherus, quod *Verbum DEI* statuatur nihil spiritualis producere. nam & crassissimi entusiastæ ajunt Verbum DEI solum producere omnem spiritualem effectum: sed de doctrina ex verbo DEI sumpta thesin heterodoxorum prodiderat. Annon vero *integra fidei analogia*, quam D. Spenerus irregnitum *sine admisione rejectorum ab ecclesia errorum* tenere dixit, est doctrina pura ex verbo DEI desumpta? An vero ipse Langius huic vel hilum effectus spiritualis concedit? Annon ipse dicit, *u) à scientia, qualis in impio est, efficaciam conversionis velle accipere, esse vitam à mortuis petere?* Vides iterum lector, quam petulanter Viris de Ecclesia meritissimis insultet ille in cathedra Theologica Diogenes! Cæterum quod notitia D. S. literalis etiam in impio non vehiculum sit gratiæ, sed ipsos effectus spirituales producat, in superioribus sufficienter est evictum. Nec igitur opus erit singulos quos recensuimus notitiæ literalis effectus, ipsi pluribus vindicare, adversus eos illi erepturum. Divina ejus efficacia ipsi satis asserta est, qua valet ipsamet omne suum, adversus omnem violentiam aggressorum, defendere. De *illuminationis* vocabulo, quæ controversa hic sunt, repetere opus non est, cum res à Theologis accuratissimis dudum sit decisa. Quod Abbas Breithauptus allegat x) B. Feurbornii axioma: *Quandocunque Christus dicitur in scriptis prophetis & Apostolicis, PER VERBUM SUI EVANGELII illuminare peccatores; adeoque illi sic dicuntur ab illo illuminati esse: tum exprimitur illuminatio spiritualis, renovationem mentis & cordis comprehendens, dictis*

illuminatio,

u) loco sæpius citato Mittellst, P. II, p. 319. x) Epist. Antipel. P. II, p. 90.

dictis non adversum est. Dum enim addit B. Theologus : *Qui hoc credere non vult, percurrat totum S. Scripturae systema, & fidem mihi habebit. Det vero operam, ne congerat aliena à meo pronunciatum, quod limitate pronuntiavi, dicta* ; significat eo, scripturam quoque illuminationem agnoscere, quæ renovationem mentis & cordis non comprehendat, de qua nos nunc saltem sumus locuti.

§. VII.

Vidimus Divina favente gratia *notitiam D. S. literalem ipsam* ATTRIBU-
TA. ac familiam ipsius. Titulos ejus, seu potiora quæ de illa prædicantur ATTRIBUTA, paucis notare poterimus. Insigniora jam ipsemet prodidit consideratio, uti nempe ab efficiente causâ & materiâ DIVINA atque SPIRITUALIS ; VERA per ipsam ejus formam ; & hujus pariter ac finium & effectuum suorum ratione SALUTARIS, VIVA, EFFICAX & SUFFICIENS, audiat. Restant ea quæ ipsi cum aliis rebus magis communia existunt. Primum hic est ejus NECESSITAS, qua non potuit entium numero exesse, tum quod DEVS nollet, tum quod juxta suam omniscientiam nollet, cum nullum melius perspiceret medium, quo homo ad salutem suam ex Sapientiæ, Justitiæ, & Misericordiæ Divinæ decreto reduceretur. DEVS enim nec temere quidquam facit, nec nisi optimum faciendo eligit. Ut ergo Sapientiæ, Justitiæ, Misericordiæ Divinæ suus constaret honos, sua gloria, necessario fuit hominibus concedenda literalis Divini sermonis notitia. Nec saltem *ratione existentie* suæ ita est necessaria, sed & *essentie* maxima est necessitas & intima partium necessitudo. Respectu hominis vero inprimis summe necessaria est, *posito* quod ille ad salutem sit reducendus, & inde *universim* ad omnes spectat. id quod & DEI voluntas tum ipso facto sermocinandi, tum Rom. X, 13.
14. claris verbis manifestata ; & hominis indigentia, cœcitas ac ignorantia ; & exemplorum inductio probat, qua neque unicus afferre poterit, qui sine verbo vocali ad DEVM conversus sit, ipsis Protoplastis voce audibili in lucem retractis. Porro competit Literali huic Notitiae VNITAS, qua sit ut sine essentiae suæ destructione dividi nequeat, uti homo v. g. dividi nequit ita, ut partes nihilominus sint homines. Neque unquam illa potest pluriformis, vel multiplex, vel duplex saltem existere. Licet vero, cum per partes noscamus, cujusvis partis sua sit notitia, una tamen nihilominus omnium quoque est notitia, non modo per aggregationem, sed & per intimum earum in uno objecto mente

1 Cor. XIII,
12,

Divina, & sub uno principio Divinæ revelationis nexum. Vnde & *graduum capax* est, ut amplior semper atque ad plura se extendens existere possit, & quo amplior extensione ea sit, eo altiores etiam intentionis gradus capere videtur, ut dilucidior quasi & illustrior in dies fiat, donec in futurâ tandem vitâ noscamus ita quemadmodum nos sumus cogniti. Non magis tamen idèd à se unquam discrepat, quam Paulus adultus à Paulo puero, unus enim atque idem semper homo uti is existit, sic una semper atque *eadem* est notitia per omnes causas partesve suas semper uniformis. Indeque VERITAS quoque ipsi competit eo sensu, quo ea cuique enti tribuitur, quod nempe nihil ratione vel causarum vel partium vel indolis ipsi adsit, quod ei non debeatur ut verè sit illud quod DEVS animo conceperat concedere intellectui humano ad reducendum in salutis viam hominem, sit verè illa notitia Divini sermonis literalis, quæ potest sapientem reddere ad salutem quemcunque; sit ens verum, non fictum non fabulosum quidpiam, sed à sapientissimo ut quodvis aliud ad certum finem constitutum. Et hæc est veritas illa, quæ vulgo ad distinctionem ab eâ, quam § I Iustravimus logicâ, metaphysicâ nuncupatur. Ex qua sua sponte fluit *immutabilem* esse hanc notitiam, neque prius in ea unquam per posterius mutari, nedum tolli vel aboleri posse. nam mens DEI est immutabilis, isque adeo notitiam suæ menti semel conformem non poterit refingere & reformare. Quod si quis deprehendat quidpiam notitiæ suæ pristinæ post tractationem verbi diligentiolem & religiosiorem mutari, certe quod prius adfuerat non fuit Divini sermonis notitia, de qua sola loquimur. Esse vero hanc, quam hætenus explicuimus, veram illam Notitiam D. S. Literalem: tradidisse nos inquam verum notitiæ illius literalis conceptum: id per singulas ejus causas atque partes hætenus demonstratum est. Postremo competit etiam eidem BONITAS, qua reapse omnia sine defectu habet quæ essentiam ejus constituunt secundum Divinum beneplacitum. Sicut enim in mundo recens creato cum DEVS adspiceret omnia quæ fecerat, & ecce omnia valde bona fuerunt: ita & in mundo restituto à patre illo luminum descendens donatio omnis bona & *perfecta* est, ipsi citra omnem unquam poenitentiam placens. Quapropter & *sufficiens* est Notitia hæc Literalis reducendis ad salutem hominibus, nec ab alia quacunque spiritali notitia amplius quidpiam vel accipiendum vel expectandum est, quod litera non exhibere posset, ad quam omnia diju-

Jac. I, 17.
Rom. XI, 29.

Jes. VIII, 20.

dijudicanda. Nam dicente Spiritu S. per Apostolum, *si vel angelus è* Gal. 1, 8. 9
celo aliud evangelium nobis prædicaverit, quam quod ministerio san-
ctorum DEI virorum accepimus, esto maledictus.

§. IIX.

Existimares nullum circa hos Notitiæ literalis titulos dissensum *ANTITHESIS.*
 existere, quo communiores illi sunt & quibuscunque alias entibus faci-
 le à quovis conceduntur. Attamen juvat & hic à veritate discedere eos,
 qui in antecedentibus toties se præbuerunt dissentientes. NECESSARIAM esse
 literalem notitiam ii, quorum in tertia classe, Parte superiore, sententias
Non necessaria.
via.
 recensuimus; clare & diserte negant, quamvis literam à DEO datam ne-
 gare nolint. Sic Arnoldus ait a) scripturam ducere ad perpetuum cano-
 nem internum, qui secum sit, *tametsi biblia secum non habeat, nec norit.*
 Poiretus b) uti *ad assequendum DEI sensum*, in iis quæ ad salutis essen-
 tiam pertinent, *verbum DEI externum absolute necessarium esse* expresse
 negat, & *sine eo* reapse multos salutem consecutos esse & hodiernum
 consequi posse clare asserit, ita & notitiam hanc non tantum non ne-
 cessariam, sed & periculosam imo noxiam & abolendam statuit. Roem-
 lingius c) *revelationem per Scripturam extraordinariam* saltem &
particularem esse, ordinariam atque universalem illam dicit, quæ in-
 terna in omnium cordibus est. Sed temere isti asserunt, quod non
 probant. Revelationem quidem per scripturam particularem esse
 nemo negat, siquidem Moses coeperit jussu Divino scribere, bis mille
 & quingentis annis à mundo condito jam præterlapsis. Attamen non
 Scriptura solum sed omnis Divini sermonis, verbis humanis prolati,
 literalem notitiam consideravimus, & hanc ad salutem consequendam
 hominibus absolute necessariam esse adstruximus. Hic ergo rem di-
 gnam præstabit vel Poiretus, vel quicunque alius, si monstraverit, vel
 unicum ex omni hominum ævo sine notitia literali sermonis Divini
 salutem consecutum. Nos cum B. Luthero d) nobis *constanter tenen-*
dum & in hoc constanter perseverandum censemus, *DEVM nemini Spi-*
ritum vel gratiam suam largiri, nisi per Verbum vocale & externum
& cum verbo externo & eo præcedente, nec velle nobiscum aliter agere
nisi per vocale verbum & sacramenta, & quod, quicquid sine verbo &
sacramentis jactatur ut spiritus, sit ipse diabolus. Utinam vero nec
 reli-

a) Epistola ad Pfannerum p. 89.

b) Oeconom. III, 14, 20. 13. 2. 7, 12 &c.

c) Voellige Herausfur. p. 197.

d) Articuli, Smalcald. p. III, 231, 233.

reliquorum, quos antehac initio hujus Disquisitionis recensuimus, sententiæ ad extenuandam literalis notitiæ necessitatem vergerent, dum naturalem eam, falsam, mortuam dicunt; dum eam medium verum & causale fidei esse negant; dum ab ea vim convertentem accersere idem dicunt ac vitam à mortuis petere; dum *Langius* vehiculum eam saltem dicit gratiæ, dum sensum spiritualem Scripturæ e) ordinariè saltem literalem esse seu ἡ πρὸς scripturæ convenientem asserit. Quæ enim naturalis medii ad supernaturalia necessitas? Falsi ad verum, mortui ad vitam ne quidem proportio ulla, nedum necessitas genuina esse potest. Annon sine vehiculo sine medio naturali illo Gratia venire potest? Quæ necessitas ut medicina in vehiculo assumatur, ut princeps in curru adveniat? Voluptatis, splendoris, aut si mavis beneplaciti illud est, non necessitatis. Quæ ipsius literæ & ἡ πρὸς est necessitas, si extraordinarie Spiritus ab eo discedere potest? Pudet tamen hos ipsos viros thesin clare ponere: quod non necessaria existat literalis notitia. Vtque ex sua isthac suorumque sententiâ manantia absurda isthæc vitaret *Langius*, in aliam adhuc absurdior sententiam incurrit, UNITATEM literalis notitiæ negantem, aliam nude literalem aliam spirituales statuendo, quæ notitiæ f) ipsa formâ & essentiâ suâ ab invicem discrepent. Et sane non dissimulare poterunt ab ipso illi, quorum causam agit, dum & illi literalem notitiam metaphysice veram esse negant, eamque mutandam, transmutabilem, imo abolendam statuunt, spirituali superveniente; & spirituales iterum in naturalem recidere produnt, excusso regenerationis semine. Vna ergo literalis notitia dividi jam potest, ut duæ prodeant notitiæ literales. & illa etiam quæ metaphysice vera esse negatur nudè literalis, logice & literaliter vera esse docetur. ambarum formæ permutabiles & ambulatoriæ asseruntur. Vix credet sequior ætas, si qua futura est, talia monstra effingi à Theologis potuisse, multo minus potuisse ea tanto labore & fervore propugnari. Nec est ut in confutandis iis multum occupemur. Legas jam olim ab *Origine* g) refutatum errorem istum, dum *Heracleonis* *Valentiniani* si non eandem, perquam tamen similem sententiam excutit. Distinxerat ille ἡχον, φωνὴν & λόγον. ἡχον universum prophetarum ordinem dixerat, φωνὴν quæ per

e) Antibar. T. I. p. 9. § 8. f) Mittelstrasse P. I. p. 264. 265. g) in *Johannem* p. 112. sq. Edit. Huetii.

per Johannem audita, λόγον salvatorem appellaverat. Perinde forte uti Reizius notitiam ψευδαίμονος, li-
 bralem & spiritualement distingvit, Φωνήν dixerat porro λόγον fieri, & ἦχον mutari in Φωνήν. De verā
 Heracleonis mente plenius dispicere, prolixius nunc esset, certe vero
 illustrari adhuc ex ea, & absurditatibus aliquibus liberari posse viden-
 tur recentiorum de notitiā puerili, veritate fictā & pictā, notitiā natu-
 rali & logicā & notitiā spirituali & harum transmutatione placita.
 Respondet autem ORIGENES: *Contra quem Heracleonem dicendum,*
quemadmodum si incertam Φωνήν tuba dederit, nullus adornatur ad
bellum, & qui sine charitate mysteriorum cognitionem seu prophetiam
habet, factus est es ἦχων aut cymbalum tinniens: ita si nihil aliud
vox prophetica sit, quam ἦχον, quomodo remittens ad eam nos salva-
tor dicit: Scrutamini Scripturas &c. & si credidissetis Moysi de me
enim ille scripsit. Et: bene prophetavit de vobis Esaias dicens. Popu-
lus hic labiis me honorat. Haud enim scio an admittet aliquis ratio-
nabiliter, incertum ἦχον à Salvatore laudari; vel an liceat ex
Scripturis, (ad quas remittimur) ceu à Φωνῇ tuba adornari ad bellum
contra oppositas actiones, si ἦχον dederit incertam Φωνήν. Quoniam
enim patto, si charitatem non habuerant Prophetae, ob eamque causam
velut es RESONABANT, aut tanquam cymbalum tinniebant, ad ἦχον
illorum, ut interpretati sunt, remittit nos Dominus, utilitatem inde
percepturos? Rursus etiam nescio, quomodo Φωνήν λόγον accommo-
datiorem sine ulla probatione dicat λόγον fieri, quemadmodum & mu-
lier in virum transmutetur. Præterea quasi potestatem habens con-
dendi nova dogmata, ET FIDEM SIBI ACQUIRENDI, ET PROFICIENDI, futu-
rum inquit, ut ἦχον mutetur in Φωνήν, discipuli locum dans mutata
in λόγον Φωνήν, atque servi vero mutata ex ἦχον in Φωνήν. Equidem
facile video regesturos esse dissidentes, discrepare plurimum sententiam
Heracleonis à sua, quippe qui literæ verbi nimium derogarit: interim
sufficere tamen poterit ipsis quoque refutandis Origenis responsio. Et
observes, Lector, uti Origenes Pelagianismum ante Pelagium observa-
rit in illa sententia de literæ (uti hodie loquuntur) in spiritum &
verbi externi in internum mutatione, ex qua quippe sequatur, in nobis
potestatem esse proficiendi & credendi, ut non à verbo illud sit, quippe
quod inde demum mutetur. Vna est unius sermonis Divini unicum
 F sensum

sensum habentis notitia literalis simulque spiritualis, eademque vera
 semper, nec mutabilis, nec abolenda. Si quid mutandum in ea occur-
 rit, vel falsum, vel abolendum, eatenus cujusque alius rei notitia potius
 ea est, quam sermonis Divini. Quod Paulus ait: †) γνῶσις κατ' ἔργον
 †) 1 Cor. XIII, 8. γνῶσις: dudum observatum est Theologis pariter ac Philologis, Apo-
 stolo hic pariter ac alibi *) passim γνῶσις notare donum vaticinandi
 seu futura noscendi, sicut & p. a. vidimus Origeni γνῶσις & prophetiam
 eodem loco haberi. Demus autem notitiam literalem innui, ea tamen
 in futura demum vita, & quidem non in se v. 12, sed quatenus ἐκ μέγας,
 per literas & vocabula v. 12 existit, abolenda cum Apostolo dici poterit.
 Quod & D. Majus vidit, b) igitur eam non aboleri sed mutari vel trans-
 formari dicens. Etenim ut mens DEI, ita & sermo ejus, & hujus cognitio
 †) 1 Pet. I, 25. immutabilis est, & †) manet in æternum. Vnde frustra etiam BONITAS
 imperfecta. hujus notitiæ notatur, ac si desit ei quidpiam ad ejus essentiam constitue-
 dam necessarium. Nec materiæ debita nec formæ quidquam deest, si
 sit Divini sermonis notitia literalis. Spiritualis ergo etiam est, & viva,
 & efficax. Effectus defectum non obstat, quo minus causa perfecta in
 sua sit essentia, p. a. vidimus. Nec si morose homo repugnet, illa igitur
 non sufficiens est, aut mortua. Nam neque hic *) hominum perfi-
 dia DEI fidem tollere potest, qui se ipsum negare non potest, aut quod
 suum solius opus est, reddere inefficax, quandoquidem & hoc DEI do-
 num est ἀμετέλητον. Quod Apostolus negat, †) impium nosse quid-
 †) 1 Cor. VIII, 2. piam, sicut oportet nosse: istud non in notitia Divini sermonis apud im-
 pium existente, sed in noscente residentem defectum notari, eoque non
 quā noscente sed quā notitiā utente, supra pluribus locis dedimus evi-
 ctum.

§. IX.

COGNATA Restaret amplissimus disquirendi campus de plurimis literalis D. S.
 notitiæ COGNATIONE quadam seu affinitate junctis. Occurreret
 hic Verbum internum à Theologis orthodoxis quoque sano sensu sæpius
 adhibitum, ipsam sc. literalem notitiam in mente hominis jam existen-
 tem notans, uti verbum externum quod & quatenus ad aures primo ap-
 pellit. Occurreret notitia carnalis, quæ nonnullis dicitur, à statu sub-
 jecti nuncupata, quo sensu omnis etiam regeniti, dum in carne agit, usque
 ad beatam ἀνάλυσιν carnalis erit cognitio. Sisteret se †) tractus Patri-
 gratio-

b) Theolog. Evang. p. 148,

gratioso notitiæ literalis fune creaturæ liberæ voluntatem amanter & suaviter non alliciens saltem sed profecto trahens, unde resistentium morosa nascitur repugnantia. Hic *compunctiones*, impiorum quoque corda sapius tangentes, se monstrarent. *Notitia legalis & Evangelica* etiam prodirent, à literali non distingvenda, sive subjecti statum connotent, sive ab objecto solo denominentur. De *Memoria* quoque & *Reminiscencia* rerum Divinarum, *) opere gratioso Spiritus Sancti, suscitantibus †) etiam sinceras mentes per commonefactionem sacris literis, †) 2 Per. III, 1. concurrente etiam *) homine vi quoque mentis naturali, plura essent contemplantibus se suggestura: uti etiam penes remotos ab auscultatione vel lectione S. Scripturæ vel ob amissum sensuum usum, vel ob violentam extorsionem sacrorum librorum, vel per itinera variosque casus, nihilominus Spiritus S. acceptam olim literalem notitiam conservet, eamque quavis occasione docendo, arguendo, corrigendo, manuducendo, consolando efficacem esse sinat: uti etiam idem benignissimus Veritatis Spiritus, etiam penes illos qui hebetioris cæterum in naturalibus ingenii, & lingua plane infantes sunt, nihilominus literalem notitiam à se productam servet, augeat, amplifcet, præstantius multo quam eloqui tales possunt, sicuti vita sua multi id produnt, quod verbis nequeunt explicare: uti penes moribundos etiam, clausis jamdum sensuum foribus, per olim concessam literalem notitiam efficax existat, donec ad plenam & perfectam notitiam traducat. Quæ ipsa quoque *post mortem* existens notitia occurrere esset uberiori disquisitioni. Sed de his partim in superioribus jam actum est, partim ea talia sunt quæ uberiores & præstantiores operam requirant ac subeant, quàm hic possis expectare.

S. X.

Pari ratione deis quoque quæ ex OPPOSITO belligerant & exitum minantur ac sæpe inferunt literali notitiæ, pleniori disquisitioni nunc nihil exponetur. Quæ sunt: *Ignorantia rerum Divinarum*, in clara luce candelæ toti mundo conspicuæ uti vincibilis, ita & †) damnabilis. *Notitia Christi secundum carnem*, †) Luc. XII, 48. de qua Paulus ††), res divinas terrenis libidinibus votisque mensurans ac capiens, *) *terrestris, animalis & demoniaca*, non ex S. Scripturæ accepta, ††) 2 Cor. V, 16. multo minus ei literaliter vel logice, uti loquuntur, conformis, sed corruptæ naturæ, vel naturæ saltem extra omnem gratiam constitutæ proventus, acceptam *) Jac. II, 15. ex semine verbi notitiam suffocaturus, & ad sua potius præscripta hominem dirigens, ab instructione Sacrarum literarum abductorus, *Grammatolatria*, puerilem, quam diximus, notitiam suspiciens & colens. quo & *Grammatolatria* spectat, insignis abusus nominis Divini. *Notitia spiritualis & verbum internum* citra vel ultra verbum scriptum instruens, figmentum cordis humani, quale omne *) Gen. VII, 9. tantum malum novimus esse etiam à tenera hominis pueritia, *Revelationes* III, 21.

†) Gal. I, 8.
9.

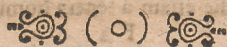
*) Matth.
XIII, 19. f.

extraordinariæ & *extrinseca*, lusus Satanæ, nec promissæ nec necessariæ, atque etiam si quid non jam annunciatum ab Apostolis afferant, tametsi angelicæ forent, gemino anathemate à Paulo †) rejectæ. *Oblivio* denique rerum Divinarum, sincere piis quoque & fidelibus non quidem omnimoda, attamen in pluribus sæpe obrepens, idque ob incuriam earum tractationem, omisam verbi ascultationem lectionemque, cum haberi queat, naturalem quoque imbecillitatem, apud impios vero frequentior & sæpe totalis *) vel diabolo semen verbi auferente suis fraudibus, vel negligere illud indeque exarefcere & obliterari facientibus persecutionibus, aut suffocantibus curis & negotiis & cupiditatibus mundanis. Quæ cæterum singulis doctrinæ de literali D. S. notitia partibus opponantur & adversentur, hæc ipsa tractatione suis locis vidimus & discussimus.

§. XI.

Ita enim per Divinam Gratiam conflare jam poterit, nullo jure contemptius haberi *Notitiam Divini Sermonis Literalem*. Vidimus sublimem ejus originem, vidimus colendam, amandam, venerandam ejus naturam, vidimus indolem operosam, efficacem, gratiosam, salutiferam, miraculosam. Ipsa se ostendit per singulas partes suas atque causas esse *actum vel habitum intellectus humani, instructi viribus supernaturalibus, per Gratiam Spiritus Sancti merito Christi partem vi literæ verbi Divini collatis, ex ea Divinam mentem ac cogitationes & consilium omne de salute nostra, per partes quidem secundum literam vel humano more saltem tractatam, ac conformiter tamen sensibus Divinis percipientis, ad dilucidam, vivificam & efficacem instructionem omnium facultatum ad decurrendam viam æternæ salutis divinæque gloriæ*. Vidimus hanc unicam, veram, sufficientem, indeque absolute necessariam esse illam ipsam notitiam, quam Sapientia, Justitia & Misericordia Divina homini concedere convenerant ut ad salutem reverteretur. Vidimus quoslibet conceptus alios literalis notitiæ, quibus contemptior ea imo incerta redditur, uni & immutabili veritati enormiter adversari. Cadent ergo technæ Satanæ contemptu literalis notitiæ & incertis ejus præsentationibus à litera Divina verbi abduciuri. Non vilipendenda sed humillime veneranda est summa summi DEI benignitas, ad contemptores ejus, ad apostatas, ad rebelles, quin & ad ipsi perseveranter repugnantes homines se demittentis & gratiosissima operatione suæ mentis notitiam communicantis. Non temnendæ, sed suspiciendæ, cum reverentia tractandæ, cum timore & amore scrutandæ sunt humanæ illæ figura sua atque sono, ac sublimissimorum arcanorum nunciæ literæ & voces. Vidimus etiam hic & vene-

*) I Cor. I, 25: *quod ἡ σοφία τοῦ θεοῦ sapientius sit hominibus, & ἡ αἰσθησις τοῦ θεοῦ validius sit hominibus*. Tibi Vero, Numen Vnitivum! pro concessio hominibus tanto Tuo beneficio gratias & hic agimus devotissimas. Serva quæso nobis istos tantos thesauros. firma, auge, defende. Prohibe ne contemnamus, quæ Tu tanti æstimas. Inhibe Satanæ fraudes. cohibe omnia adversus Veritatem Tuam molimina! Fac ne unquam Tuæ Veritatis efficaciam repugnemus, ut toti lucidi incedamus in Tuam gloriam, dum Te cognoscemus quemadmodum ab Te sumus cogniti. Vbi, ut pro omnibus Tuis tantis beneficiis, ita & pro hac in disquirendo de Vera Tui sermonis notitia mihi indignissimo præstita clementia grates Tibi agam immortales,

Clarissimo, atque Doctissimo DN. RESPONDENTI,

Amico atque Domestico Suo suavisimo

S. & F. O.

Sicce Te, Carissime Sutor, quem paucos ante dies in actu Disputatorio Plurimum Reverendi DN. Præsidis Tui inaugurali, Opponentem vidi, mutata scena, in Respondentium cathedra conspicio? Recte omnino agis & præclare Tua geris studia, non contentus, quod Tuam industriam moresque optimos mihi quotidiè & singulis ferme horis probes atque demonstres, publica quoque Auditoria in publicis Eruditorum congressibus ita frequentas, ut omnibus innotescat Te Publico & inprimis Ecclesiæ natum esse. Nosti quod impensissime Te diligam, idque Tua effecit virtus, adeoque in sinu gaudeo lætorque, SUTORIUM meum non lucem fugere, sed omnium Conspectui se sistere & studiorum nec non morum suorum specimina omnium cum applausu edere. Omnia fausta & prospera Tibi apprecor, Teque de mea Tibi inserviendi voluntate quovis tempore certissimum esse volo. Dabam ex Museo die XVII. Aug. Anno MDCCXV.

Totus Tuus

ALB. JOACH. von KRAKEWITZ/
D. h. Acad. Rector.

Clarissimo Domino RESPONDENTI,

Ita primus es, qui partem à ZULICHIO nostro excellentis eruditionis gloriam facundia Tua & ingenii soliditate, & illustrare & extendere laboras. Gratulor non Ipsi tantum de Respondente tam erudito, eandem, quam ipse pressit, cathedram non minore cum laude consensuro, Tibique doctissime SUTOR, de specimine eruditionis, ex tempore quasi demonstranda, precorque, ut posthac quoque ingenii Tui vires frequenter pericliteris, atque ita non bonorum solum omnium favorem promerearis sed ecclesiæ quoque operam aliquando DEO annuente singularem & laudabilem prestes. Vale. Scr. in Museo d. XVII. Aug. A. cl. lxxxv.

JO. FECHT, D. Fac. Th. Decanus.

Nobilissime clarèque docte Responsure,

Fautor & Amice Aestimatisime,

Prima vice dum ex collatis non ita pridem à VENERANDO THEOLOGORUM in hac Alma ORDINE, Brabeutâ existente Communi nostro Patrono, Tuoque etiam Hospite, Generosissimo atque Celebratissimo Theologo D. KRAKEVIZIO, privilegii Superiorum cathedram Theologicam conscendere licet; multum certe gaudeo, Te Amice Doctissime!

Doctissime! ea jam pro me apprehendere arma, quæ, non hostilia quidem sed academica, adversus me nudius quartus in conspectu Inaugurali gerebas. Gratulor hinc merito Tibi, de animo Veritatis non minus quam solidæ eruditionis cultore, quæ cum semper ego etiam maximi faciam, ob commune studium jungere Te mihi voluisti, tum nuper doctè oppugnando, tum nunc cordate defendendo meas de cœlesti veritate theses. Mihi vero ipsi non modo est quod gratulor, eum Te oblatum esse thesium harum *Defensorem*, quem veræ eruditionis laude, genuinæ virtutis studio, & facundæ promittudinis præcellentia æstimandum non modo Viri Summi meique Promotores ac Præceptores, sed etiam illustris nuper auditorii consensus testantur, & consentient, quicunque instanti actui interesse dignabuntur; At etiam latum hinc omen capio (uti facile vulgò quæ optamus, etiam ominari solemus) fore, ut & illi, qui adversus veritatem hæcenus animo non maligno neque impio egerunt, si qui eorum sunt, adversus quos in hac Disquisitione calamo non infenso nec inimico rem meam egi, in communem posthac vel prælucentem quoque Veritatis hujus unicæ defensionem sint consensuri. Malignos enim & pertinaces Veritatis Sanctæ oppugnatores parum curamus. DEVM vero O. M. veneror, ut laudatissimis Tuis, Amice Aestimatissime, porro adspiret studiis, & secundet ac provehat concessas dotes eximias, ut certissimum propediem Ipsi gloria, Ecclesiæ commodo, Tuoque proprio, qua celestia & qua terrena emolumento proferant fructum. Tuum favorem, amicumque mihi animum, quem enixe satis jam testatus es, confido, servabis mihi semper ex voto meo intemeratum.

Tuæ Claritati

Dabam è musæo in Aedibus Fechtianis

Additissimo

J. XVII Augusti A.D. H. MDCCXV.

PRÆSIDI.

W Ein wehrter Herzens-Freund! ich ehre Sein Beginnen
 Mehr in ergebener und stiller Freudigkeit/
 Als daß ich meines Theils mit schlecht geübten Sinnen
 Ihn unvollkommenes und schwaches Lob herreit.
 Sein trefflicher Verstand und Grund-gelahrtes Wissen/
 Davon Er heute wird die Probe lassen sehn/
 Beträfftigen den Satz; Doch sind sie sehr beflissen
 Mit Ihm weit höher noch/ als diesen Steig zu gehn.
 Ich bleib dessfalls zurück mit vielem Wort-Gepränge:
 Weit besser wenn das Werk selbst seinen Meister preißt/
 Genug/ daß weises Thun/ ob noch der Neid so strenge/
 Sich wie der Sonnen-Strahl durch alle Wolcken weißt.
 Kan mein Gebeth und Wunsch Sein Seegens-Pfand vermehren/
 So glaub Er/ wird es nicht ohn reichen Bucher seyn/
 Er wird vollkommen seyn in allen weisen Lehren/
 Und stellt so dann das Glück sich häufig bey Ihm ein.

Diese wenige Zeilen wolte seinem Wehrgeschätztem
 Freunde hinzu setzen

HENRICH WOLLIN, Anclam.

SS. Theol. Stud.

Clarissimo, atque Doctissimo DN. RESPONDENTI

Amico atque Domestico Suo suavissimo

S. & F. O.

Siccine Te, Carissime Sutor, quem paucos ante dies in actu D. Plurimum Reverendi DN. Praesidis Tui inaugurali, Opponeret mutata scena, in Respondentium cathedra conspicio? Recte agis & praeclare Tua geris studia, non contentus, quod Tuarum morumque optimos mihi quotidiè & singulis ferme horis probe monstres, publica quoque Auditoria in publicis Eruditorum congregatione frequentas, ut omnibus innotescat Te Publico & imprimis Ecclesiae Nostrae quod impensissime Te diligam, idque Tua effecit virtus, in sinu gaudeo laetorque, SUTORIUM meum non lucem fugere, sed omni Spectui se sistere & studiorum nec non morum suorum specimina omni applausu edere. Omnia fausta & prospera Tibi apprecor, Teque de nunc servandi voluntate quovis tempore certissimum esse volo. Dabam die XVII. Aug. Anno MDCCXV.

Totus Tuus
ALB. JOACH. von R
D. h. Acad. Rector.

Clarissimo Domino RESPONDENTI,

Ita primus es, qui partem à ZULICHIO nostro excellentis eruditionis facundia Tua & ingenii soliditate, & illustrare & elaboras. Gratulor non Ipsi tantum de Respondente tam erudito quam ipse pressit, cathedram non minore cum laude consensuro, & Iustissime SUTOR, de specimine eruditionis, ex tempore quasi deprecorque, ut posthac quoque ingenii Tui vires frequenter atque ita non bonorum solum omnium favorem promerearis sed et operam aliquando DEO annuente singularem & laudabilem praestares. Scr. in Museo d. XVII. Aug. A. c. 1715.

JO. FECHT, D. Fac.

Nobilissime clarèque docte Responsure,

Fautor & Amice Aestimatissime,

Prima vice dum ex collatis non ita pridem à VENERANDO THEOLOGO Alma ORDINE, Brabeutà existente Communi nostro Patrono, Tuo spite, Generosissimo atque Celebratissimo Theologo D. KRAKEVIZ Superiorem cathedram Theologicam conscendere licet; multum certe gau-

the scale towards document

10 09 03 02 01 C7 B7 A7 C8 B8 A8 C9 B9

4.5 5.0 5.5 6.0

C1 B1 A1 C2 B2 A2 B5 A5 20 18 17 16 11

Patch Reference numbers on ITT

Image Engineering Scan Reference Chart TE203 Serial No. 011